

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
VASA YRKESHÖGSKOLA
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Suvi El Mriri ja Kati Kangasmäki

LASTEN VARHAINEN KIELENKEHITTYMINEN

Sosiaaliala
2011

TIIVISTELMÄ

Tekijät	Suvi El Mriri & Kati Kangasmäki
Opinnäytetyön nimi	Lasten varhainen kielenkehittyminen
Vuosi	2011
Kieli	suomi
Sivumäärä	58 + 3 liitettä
Ohjaaja	Hans Frantz

Opinnäytetyössä pyrittiin selvittämään lasten varhaista kielenkehitystä ja sen häiriöitä sekä kaksi- tai monikielisyyden vaikutuksia lasten kielenkehitykseen. Tutkimuksen kohteena olevien lasten ikä rajattiin 0–6 vuoteen. Tutkimuskysymyksenä tässä tutkimuksessa oli lasten varhainen kielenkehitys ja siinä ilmenevät vaikeudet sekä näiden liittyminen kaksi- tai monikielisten lasten kielenkehitykseen.

Tutkimus suoritettiin huhtikuussa 2011 viidessä eri vaasalaisessa päiväkodissa. Aineiston keruu tapahtui kyselylomakkeen avulla. Kysely oli suunnattu erityisesti lastentarhanopettajille ja erityislastentarhanopettajille. Kyselyssä pyrittiin selvittämään, millaisia havainnointikeinoja varhaiskasvatuksen ammattilaisilla on lasten kielelliseen kehitykseen sekä ammattilaisten toimenpiteet heidän havaittuaan lapsilla kielellisiä vaikeuksia. Kyselyn tarkoituksena oli myös tarkentaa eri-ikäisten lasten kielellisiä vaikeuksia sekä kaksi- tai monikielisyyden vaikutuksia lasten kielelliseen kehitykseen.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että varhaiskasvatuksen ammattilaiset havainnoivat lasten kielenkehitystä monin eri tavoin. Tavallisimpina havainnointikeinoina olivat muun muassa lasten kanssa keskusteleminen sekä lapsen kielenkäytön seuraaminen esimerkiksi leikkitilanteissa. Aikuisen antama hyvä kielellinen malli ja rikas kielellinen ympäristö mainittiin usein kielenkehitystä tukeviksi asioiksi. Suuret ryhmäkoot ja köyhä kielellinen ympäristö tulivat esiin kielenkehitykseen haitallisesti vaikuttavina asioina. Ammattilaisten ”musta tuntuu”-toiminta ja dokumentoinnin puute ilmenivät useissa vastauksissa haitallisina tekijöinä. Tutkimuksessa tuli esiin, että lapsilla useimmin esiintyviä kielellisiä vaikeuksia olivat änkyttäminen, artikulaatiovaikeudet sekä kirjainten puuttuminen sanoista. Apua lasten kielellisiin vaikeuksiin haetaan vastausten mukaan yleisimmin erityislastentarhanopettajalta tai puheterapeutilta. Vastauksista tuli ilmi, että kaksi- tai monikielisyyttä saattaa hidastaa lasten kielenkehitystä aluksi. Kaksi- tai monikielisyydellä on kyselyyn vastaajien mukaan sekä kieltä tukevia että haittaavia vaikutuksia. Kyselyn vastauksista voi päätellä, että lapsen kielellinen lahjakkuus sekä mahdolliset kielelliset häiriöt omassa äidinkielessä vaikuttavat kielten oppimiseen.

Avainsanat	lasten varhainen kielenkehitys, kaksikielisyyttä, monikielisyyttä, kielihäiriö
------------	--

ABSTRACT

Authors	Suvi El Mriri & Kati Kangasmäki
Title	Children's Early Language Development
Year	2011
Language	Finnish
Pages	58 + 3 Appendices
Name of Supervisor	Hans Frantz

The aim of this bachelor's thesis was to study children's early language development, disorders and the effects of bi- or multilingualism on language development of children between 0-6 years of age. The research questions are the children's early language development, difficulties related to it and also how they relate to children being bi- or multilingual.

The research was conducted in April 2011 at five different kindergartens in Vaasa, Finland. The data was collected by using a questionnaire. The target group included kindergarten teachers and specialized kindergarten teachers. The aim was to find out what sort of observing methods the professionals in early childhood education have, when following the language development and how they proceed, when they observe linguistic difficulties. One aim of the inquiry was also to define the type of language disorders in different age groups and also the effects of bi- and multilingualism on children's language development.

The results indicate that different professionals in early childhood education have different methods to observe the early language development. The most common methods that were mentioned are discussions with the children and observing children at play. A good linguistic model provided by the adults and a rich linguistic environment were factors that supported the language development whereas the large group size and linguistically poor environment were harmful factors for language development. It was noted that the "gut feeling"-actions and the lack of documentation were also harmful factors. The results show that the most common linguistic difficulties include stuttering, articulation problems and missing letters in words. Most often help with linguistic difficulties is received from a specialized kindergarten teacher or a speech therapist. The results also show that, bi- or multilingualism delays the language development at first. According to the respondents, being bi- or multilingual is both a supporting and a harmful factor when looking at language development. The lingual talent of a child and the possible linguistic problems related to mother tongue can have an effect on language development.

Keywords	Children's early language development, bilingualism, multilingualism, linguistic disorder
----------	---

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	7
2 KIELI JA SEN MERKITYS	8
2.1 Kielen määrittelyä	8
2.2 Kielen merkitys	9
3 VARHAINEN KIELENKEHITYS	10
3.1 Kielen ja puheen kehityksen varhaiset vaiheet	10
3.2 Kielen kehittyminen 1–2 vuoden iässä	11
3.3 Kielen kehittyminen 3–6 vuoden iässä	11
3.4 Kielen kehitykselle myönteisiä tekijöitä	13
3.5 Leikki ja mielikuvitus kielen kehityksessä	14
4 KIELENKEHITYKSEN HÄIRIÖT	16
4.1 Kielellinen erityisvaikeus eli kielihäiriö	16
4.2 Lasten tyypillisiä kielellisiä häiriöitä	18
4.3 Kielihäiriön syntyminen.....	19
4.4 Kielenkehityksen häiriöiden havaitseminen	20
4.5 Perinnöllisten tekijöiden vaikutus kielihäiriön syntyyn	23
4.6 Lasten kielihäiriöiden kuntoutus	24
4.6.1 Kuntoutuksen toteutus.....	24
4.6.2 Lasten kielihäiriöiden kuntoutusmenetelmät	26

5 LASTEN KAKSI- JA MONIKIELISYYS	29
5.1 Kaksi- ja monikielisuuden määrittelyä.....	29
5.2 Kaksi- tai monikielisuuden omaksuminen	31
5.3 Kaksikielisyys ja identiteetti	32
5.4 Kaksi- ja monikielisyys päivähoidossa	33
5.5 Kaksikielisyydestä tehtyjä tutkimuksia.....	34
6 TUTKIMUKSEN KUVAUS	36
6.1 Tutkimuksen kohde ja tutkimuskysymys.....	36
6.2 Tutkimusmenetelmä.....	36
7 TULOKSET	38
7.1 Kyselyyn vastanneiden ammattinimikkeet ja työkokemus	38
7.2 Lasten kielenkehityksen havainnointikeinoja	40
7.3 0–6-vuotiaiden lasten kielenkehitystä tukevia ja haittaavia tekijöitä.....	41
7.3.1 0–6-vuotiaiden lasten kielenkehitystä tukevia tekijöitä	41
7.3.2 0–6 vuotiaiden lasten kielenkehitystä haittaavia tekijöitä.....	42
7.4 Lasten kielenkehityksen vaikeuksia 0–6 vuotiailla lapsilla	43
7.4.1 0–3 -vuotiaiden lasten kielellisiä vaikeuksia.....	43
7.4.2 4–6-vuotiaiden lasten kielellisiä vaikeuksia.....	43
7.5 Lastentarhanopettajien toimet kielenkehityksen vaikeuksissa.....	44
7.6 Kaksi- tai monikielisuuden vaikutukset lasten kielenkehitykselle	46
7.6.1 Kaksi- tai monikielisuuden myönteisiä vaikutuksia	46
7.6.2 Kaksi- tai monikielisuuden haittavaikutuksia	46
7.7 Kaksi- tai monikielisillä lapsilla havaittuja kielellisiä häiriöitä.....	47

8 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	48
9 POHDINTA	51
LÄHTEET.....	54
LIITTEET	

LIITELUETTELO

LIITE 1. Tutkimuslupa-anomus

LIITE 2. Tutkimuslupapäätös

LIITE 3. Saatekirje ja kyselylomake

1 JOHDANTO

Valitsimme opinnäytetyön aiheeksi lasten varhaisen kielenkehityksen sekä kaksi- tai monikielisyyden vaikutukset kielenkehitykseen. Olemme rajanneet tutkimuksen 0–6-vuotiaisiin lapsiin. Aiheen valintaan vaikutti se, että olemme molemmat toimineet lastentarhanopettajina päiväkodissa. Olemme työssämme kohdanneet kielenkehityksen häiriöitä, mikä on lisännyt mielenkiintoamme kielenkehitykseen. Kaksi- tai monikielisyydestä kiinnostuimme, koska päivähoidossa on yhä enemmän monikielisiä lapsia. Muun muassa maahanmuuttajalasten suuri määrä heijastuu päivähoitoon monikielisten lasten suurena määränä. Kielenkehitykseen ja sen vaikeuksien hoitamiseen kiinnitetään nykyään paljon huomiota varhaiskasvatuksessa.

Lapsen kielenkehitys alkaa jo äidin vatsassa raskausaikana. Lapsen synnyttyä varhaisesta kielenkehitystä havainnoivat ja tukevat tavallisesti lapsen vanhemmat. Neuvolassa terveydenhoitaja seuraa lapsen kielen kehittymistä, ja tarvittaessa ohjaa jatkotutkimuksiin. Päivähoidossa lasta hoitava henkilökunta havainnoi kielenkehitystä muun muassa dokumentoimalla ja tarvittaessa ohjaa lapsen erityislastentarhanopettajalle tai puheterapeutille. Kielenkehityksen häiriöihin tulisi puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Tutkimus suoritettiin huhtikuussa 2011 viidessä eri vaasalaisessa päiväkodissa. Aineiston keruu tapahtui kyselylomakkeen avulla. Kaikki kyselyyn vastanneet toimivat lastentarhanopettajina. Kyselyssä pyrittiin selvittämään, millaisia havainnointikeinoja varhaiskasvatuksen ammattilaisilla on lasten kielelliseen kehitykseen sekä heidän toimenpiteet havaittuaan lapsilla kielellisiä vaikeuksia. Kyselyn tarkoituksena oli myös tarkentaa eri-ikäisten lasten kielellisiä vaikeuksia sekä kaksi- tai monikielisyyden vaikutuksia lasten kielelliseen kehitykseen. Toivomme, että lastentarhanopettajat sekä muu varhaiskasvatuksen henkilöstö voisivat hyötyä opinnäytetyöstämme.

2 KIELI JA SEN MERKITYS

2.1 Kielen määrittelyä

Kieli on monin eri tavoin kytköksissä kielen käyttäjiin ja käyttöympäristöön. Näin ollen kieli ei ole irrallinen järjestelmä. Ihmisen mielen lisäksi kielen rakenne kytkeytyy ihmisten väliseen kommunikaatioon, kulttuuriin ja sosiaaliseen kanssakäymiseen. Kielen tärkein tehtävä on välittää merkityksiä puhujien välillä. Kieli on sosiaalista, ja sen merkitysten välittyminen edellyttää ihmisten välistä yksimielisyyttä. Kieli on ihmiselle ominaista, ja sillä on yhteys yleisiin kognitiivisiin kykyihin. Ihmisen fyysisellä olemuksella ja elinympäristöllä on myös yhteys kieleen. (Ojutkangas, Larjavaara, Miestamo & Ylikoski 2009: 192.)

Kielen merkitys lapsen kasvu- ja oppimisprosessissa on merkittävä. Kieli on oppimisvalmiuksien perusta tukien kommunikaation ja ajattelun kehitystä. Leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen tapahtuvat osin kielen kautta. Lapsi tarvitsee kieltä kaikessa toiminnassaan. Lapsen yksilöllinen tapa kommunikoida tulee olla kasvattajan tiedossa. Lapsen rohkaiseminen vuorovaikutukseen on kasvattajan tehtävänä. Vuorovaikutuksen kautta lapsi voi saavuttaa myönteisen minäkuvan ja itsetunnon. Päivittäisissä vuorovaikutustilanteissa lapsi oppii käsitteitä ja niiden välisiä suhteita. Lapsi ilmaisee puhussaan persoonallisella tavalla minuuttaan, kokemuksiaan, tiedontarvettaan sekä tunteitaan. (Heikka, Hujala & Turja 2009: 18–19.)

Puheen ja kielen varhaismuotona oletetaan olevan elehtiminen, jonka jälkeen ihmisen on siirtynyt käyttämään äänikanavaa. Kieli säilyy, kun lapset omaksuvat sitä toisilta ihmisiltä. Puhuminen on sosiaalista vuorovaikutusta. Sanat rakentuvat foneemeista eli puheen perusyksiköistä, joita ovat muun muassa vokaalit, konsonantit, sävelkulku ja kesto. (Aaltonen & Portin 2010: 12,18–19.)

2.2 Kielen merkitys

Kieli on keskeisellä sijalla ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Kieli on tärkeä ajattelun väline. Inhimillisen yhteisön ja yhteiskunnan tiedonvälityksessä sekä puhutulla että kirjoitetulla kielellä on keskeinen asema. Kielellä on monia eri käyttötarkoituksia. Lapsi käyttää kieltä instrumentaalisesti tyydyttääkseen materiaalisia tarpeitaan. Kieltä voi käyttää säätelevästi, eli lapsi huomaa, että toisen ihmisen käyttäytymistä voi säädellä esimerkiksi pyytämällä. Kielen vuorovaikutuksellisessa käytössä kieleen tulee sosiaalinen funktio. Käyttäessään sitä persoonallisesti ihminen voi käsitellä ajatuksiaan ja tunteitaan. Ihminen saa tietoa ja muodostaa käsityksiä ympäröivästä maailmasta käyttäessään kieltä. Kieltä voi harjoittaa kuvittelussa, muun muassa satujen ja unelmien tuottamisessa. Kieltä voi käyttää myös informatiivisesti tiedon välittämisessä. (Svård 1996: 146.)

Kielen oppimisen perusedellytyksiä ovat muisti, tarkkaavaisuus sekä aistien toiminta ja kehittyminen. Se, miten ja millaisia kielellisiä virikkeitä ihminen saa ympäristöstään vaikuttaa siihen, miten kieli kehittyy iän ja kokemuksen myötä. (Jansson-Verkasalo & Guttorm 2010: 182.)

Äidinkieli on se kieli, jonka ihminen ensimmäiseksi oppii. Ihmisten perusoikeuksiin kuuluu oikeus omaan kieleen. Kieli voidaan ymmärtää myös ihmisten kielellisenä käyttäytymisenä, jota ovat muun muassa puhe ja kirjoitus. Kieli on osa yhteisöä, missä elää; esimerkiksi ”minä puhun suomea”. (Kalliokoski 2009: 11.)

Ihmistä suurin osa on monikielisiä; joka kolmas käyttää päivittäin kahta tai useampaa kieltä. Monikielisyys perustuu siihen, että eri kielten puhujat ovat tekemisissä toistensa kanssa. Le Pagen ja Tabouret- Kellerin mukaan kaikilla monikielillä ei ole yhtä äidinkieltä, jonka he olisivat oppineet lapsuudessaan ensikielenä, vaan he ovat oppineet kaksi tai useampaa kieltä yhtä aikaa. (Kalliokoski 2009: 9–11.)

3 VARHAINEN KIELENKEHITYS

3.1 Kielen ja puheen kehityksen varhaiset vaiheet

Puheen kehitys alkaa lapsen ensimmäisestä huudosta hänen syntyessään. Lapsi ilmaisee erilaisia tuntemuksiaan huuto – ja kiljahteluäänteillä. Näitä äänteitä äiti oppii vähitellen ymmärtämään. Noin kolmen kuukauden ikäinen alkaa jокeltaa. Jokeltelu sisältää tavuja, mutta ei sanoja eikä yksittäisiä äänteitä. Kielipsykologia on tutkinut imeväisikäisten jокeltelua ja päätenyt siihen, että kaikkialla vauvat jокeltelevat ja valmistautuvat näin kaikkiin mahdollisiin äidinkieliin. Tällöin heillä on siis mahdollisuus oppia kaikki kielet tavujen moninaisuuden avulla. (König 2007: 35–36.)

Ihminen tarvitsee kieltä ja puhumista kommunikoidakseen muiden ihmisten kanssa. Lapsi erottaa jo syntymänsä jälkeen erittäin tarkasti puheen kaltaiset äänet muista äänistä. Puheäänet kiinnostavat muita ääniä enemmän jo muutaman viikon ikäistä vauvaa. Ensimmäisen vuoden aikana lapsi oppii erottamaan oman puhekielenä muiden äänien joukosta. Lapsi oppii ensimmäisten elinkuukausiensa aikana kommunikoidaan hoitajiensa kanssa jокeltelemalla. Elehtimällä kommunikoiden opitaan ensimmäisen ikävuoden loppupuolella. (Korhonen 1996: 47–48.)

Lapsen kieli kehittyy yhteistyössä aivotoiminnan ja ympäristön vuorovaikutuksen tuloksena. Tärkeää on huomata, että lapsen kielen kehitys on aina yksilöllistä. Saman ikäisten lasten kielen kehitystä ei siis voi suoraan verrata toisiinsa. Lapsen tunteet ja kielenkehitys ovat yhteydessä toisiinsa. Halu kommunikoida muiden ihmisten kanssa motivoi lasta kielen oppimisessa. Kielen oppimisessa tarvitaan myös lapsen omaa toimintaa ja siitä syntyvää oivaltamista. (Lyytinen 2004: 48.) Ymmärtämisen ensimmäinen vaihe on oppia ymmärtämään kehotuksia. Alle vuoden ikäinen lapsi etsii katseellaan äitiä, kun kysytään "missä äiti" sekä vilkuttaa, kun häntä pyydetään. (Hermanson 2008.)

3.2 Kielen kehittyminen 1–2 vuoden iässä

Ensimmäiset puheilmaisut syntyvät toisen ikävuoden alussa. Esineitä ei vielä nimeä, vaan yksi sana kuvaa suurta runsautta. Esimerkiksi mai- tavu voi tarkoittaa maitoa useammassa merkityksessä; ravintona, ”haluan maitoa”, ”anna maitoa”, ”maitopulloa” tai ”äitiä, joka tuo maitoa”. (König 2007: 37.)

Tavallisesti lapsi oppii ensimmäiset sanansa toisen ikävuotensa alussa. Yleensä puolentoista vuoden iässä lapsi hallitsee 50 sanan sanaston. Kyseisessä iässä lapsi ei myöskään enää juuri käytä tarkoituksettomia ilmauksia. Yli puolet lapsen ensimmäisistä sanoista tai viittomista on nimeäviä. On tavallista, että lapsen vanhemmat yrittävät havainnoida lapsen puheesta sanaa tai viittomaa muistuttavan tuotoksen. Toistamalla sanaa tai viittomaa vanhemmat vahvistavat ja täsmentävät sitä. (Korpilahti 2002: 14.)

Puolentoista vuoden ikäisenä lapsi alkaa ymmärtää, että kaikilla esineillä ja asioilla on nimensä. Sanavarasto kasvaa nopeasti seuraavan puolen vuoden aikana siten, että kahteen ikävuoteen mennessä lapsi on oppinut 400–500 uutta sanaa. Lapsi osaa nimetä asioita ja se aiheuttaa hänessä suunnatonta riemua. Sanat alkavat eriytyä ja hän oppii vähitellen substantiivit, verbit ja adjektiivit. (König 2007: 38–39.)

3.3 Kielen kehittyminen 3–6 vuoden iässä

Äidinkieli kehittyy kolmen ikävuoden kuluessa nopeasti. Substantiiveihin tulee sekä yksikkö että monikko ja verbejä käytetään menneisyyden ja nykyisyyden ilmaisussa. Lisäksi adjektiivien vertailumuodot syntyvät ja substantiivien taivutusmuotoja aletaan hallita. Äidinkieli opitaan puheen myötä ja se syntyy lapsen varttuessa puhuvassa ympäristössä. Kolmantena ikävuotena kielen hallinta kasvaa ja ajattelu herää. Ajattelun heräämiselle on välttämätöntä muistin kehittyminen. Kolmevuotiaalla on vielä hankaluuksia luoda mielikuvia ajasta. Lapsi saattaa kysyä esimerkiksi ”Onko tänään huomenna?” Hän ponnistelee

saadakseen ajankäsitykset oikeaan järjestykseen. Lapsi huomaa, että sellaisillakin käsitteillä on oma paikkansa joita ei voi nähdä. Kolmannen ikävuoden lopulla muistikuvia alkaa esiintyä enemmän. Lapsi oppii säilyttämään muistissaan sitä mitä oppii kielen avulla. Hän pystyy ottamaan vastaan opetusta ja kehotuksia. (König 2007: 41,45–46,49 & 56.)

Kolmevuotias lapsi alkaa vähitellen hahmottaa luku- ja värikäsitteitä ja neljävuotiaan tulisi nimetä kolme pääväriä neljästä. Lapsen muistin tulisi olla neljävuotiaana niin kehittynyt, että hän pystyy toistamaan hänelle sanotun lauseen. Viisivuotiaan pitäisi osata vastata miksi-kysymyksiin, kun ne ovat yksinkertaisia sekä osata kertoa kuvasta. Hänen tulisi ymmärtää kysymys sekä syy- ja seuraussuhteita. Kun lapsi lajittelee esineitä niiden ominaisuuksien perusteella, voidaan testata konkreettisten käsitteiden ymmärtämistä. (Hermanson 2008.)

Neljän vuoden iässä aivot kehittyvät nopeasti ja se ilmenee lapsilla taitavana ja sujuvana puheen tuottamisena sekä kielen ymmärtämisenä. Lapsi kyselee paljon ja kertoo mielikuvitustarinoita. (Mäkelä 2009: 66.) Neljä–viisivuotias hallitsee kaikki aikamuodot, vertailumuotojen käytön sekä sanojen taivutukset. Lapsi käyttää sanaluokkia aikuisen tavoin ja osaa soveltaa äidinkielen sääntöjä johdonmukaisesti. Lapsi osaa kertoa tarinoita paremmin sekä hallitsee tärkeitä aikaa, määrää, sijaintia sekä liikettä kuvaavia käsitteitä. (Leppäkases 2006.)

Viisivuotiaan puheessa esiintyy pää- ja sivulauseita ja lapsen sanavarasto on laaja. Kirjoitetut tekstit alkavat kiinnostaa noin viidenvuoden iässä. Lapsi on kiinnostunut tietämään esimerkiksi millä kirjaimella oma nimi alkaa ja mitä muita kirjaimia nimessä on. Satukirjojen lisäksi viisivuotiaita alkavat kiinnostaa myös muut kirjat, kuten tietokirjat ja sarjakuvalehdet. (Karvonen & Lehtinen 2009: 26.)

Noin kuusivuotiaana lapsen ajattelussa tapahtuu muutoksia. Hänen on aiempaa helpompi luokitella ja yhdistellä asioita. Lapsi ymmärtää myös syy- seuraussuhteita eikä toimi enää kuten pieni lapsi. Pikkulapsi vaiheeseen liittyvä ajattomuuden tunne häviää vähitellen ja lapselle saattaa tulla tunne, että aika kuluu nopeasti. (Mäkelä 2009: 67.) Viisi- ja kuusivuotiaat luettelevat mielellään numeroita

ja pitävät erilaisista rallatuksista. Luokittelukyky kypsyy kuuden- seitsemän vuoden ikäisenä. Pienellä lapsella esimerkiksi lukeminen ja taide ovat yhtä suurta kokonaisuutta. (Jantunen 2009: 84.)

Esiopetusikäinen lapsi ymmärtää puhetta hyvin ja häntä alkavat kiinnostaa laskeminen, lukeminen ja kirjoittaminen. Päiväkodissa harjoitellaan lukemista valmiistelevia taitoja kuten; kuunnellaan satuja, riimitellään sekä harjoitellaan kirjaimia ja äänteitä. (Karvonen & Lehtinen 2009: 31.)

3.4 Kielen kehitykselle myönteisiä tekijöitä

Arkipäivän toiminnoilla ja omalla hyvällä puheilmaisulla on suuri merkitys lapsen kielen kehityksen tukemiseen. Lukeminen sekä kuvien ja esineiden katseleminen ja nimeäminen ovat hyviä tukemiskeinoja. Sanaleikit, lorut, riimit ja hokemat kehittävät myös lapsen kieltä. Lapsen kuunteleminen on tärkeää ja se rohkaisee häntä puhumaan. Lapsi oppii sanojen merkityksiä myös kokemusten kautta. Kahdenkeskiset tilanteet, esimerkiksi lasta pukiessa tai syöttäessä, ovat erinomaisia lapsen kielen tukemiseen. (Heinämäki 2000: 57.)

Lapsen ja vanhempien välinen vuorovaikutus tukee lapsen kielen ja muiden kognitiivisten taitojen oppimista. On tärkeää, että vanhempi kommunikoi selkeästi ja monipuolisesti, sekä suuntaa lapsen huomiota tilanteen kannalta olennaisiin asioihin. Toiminnan ja puheen samanaikaisuus on ensisijaista kielen ymmärtämisen oppimisessa. Puhe, joka ei liity lapsen senhetkiseen kiinnostuksenkohteeseen tai ei ole yhteydessä lapsen omaan puheeseen, ei edistä kielen oppimista. Lapselle puhuessa tulisi käyttää myös ilmeitä, eleitä ja koko kehon liikkeitä. Lapsi haluaa mielellään jäljitellä eloisaa puhetta. (Lyytinen 2003: 220–221.)

Merkittävää lapsen kielen oppimisen kannalta on lukeminen. Lapsen tunteet, ajattelu ja tiedonhalu aktivoituvat hyvää lastenkirjaa lukiessa. Lisäksi lapsi saa samaistumiskohteita ja tietoa ympäröivästä maailmasta lukemisen avulla. Lapselle

lukeminen auttaa myös hänen mielikuvituksensa kehittymistä. Jo aivan pienelle vauvalle voi lukea kirjaa. Pientä vauvaa huvittavat myös runojen rytmi ja äänteet. (Leppäkases 2006.)

3.5 Leikki ja mielikuvitus kielen kehityksessä

Lapsesta saa erityisen paljon tietoa havainnoimalla hänen leikkimistään. On huomattava, että lapsen kehityksen ongelmat voivat viivästyttää leikin kehittymistä. Esimerkiksi kielen kehityksen ongelmat voivat olla esteenä roolileikkeihin osallistumiselle, joissa puhuminen on keskeisellä sijalla. (Heinämäki 2000: 42.)

Leikin merkitys kielen oppimisessa kasvaa lapsen kehittyessä. Lapset kuvailevat ja muotoilevat leikkiä kielen avulla. Leikillä ja saduilla on erityinen merkitys kielenkehitykselle. Kielen oppiminen on prosessi, mikä sisältää luovuutta ja jossa jäljittely on suuressa osassa. Aikuisen tehtävänä on tarjota lapselle malleja kielen ja käsitteiden oppimiseen. Lapsen kieli kehittyy hänen leikkiessään, liikkeessaan, tutkiessaan sekä taiteellisen kokemisen ja ilmaisemisen kautta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 19–20.)

Leikki harjoittaa lapsia aikuisten maailmaa varten. Lapset seuraavat tarkasti millaista vanhempien keskinäinen vuorovaikutus on ja millaista se on muiden aikuisten kanssa. Aikuisten hoitaessa asioita keskustelemalla, myös lapsi oppii keskustelumallin. Tähän vaikuttaa ratkaisevasti esimerkiksi se millaista kieltä käytetään. (Kemppinen 2003: 45.)

Mielikuvitus on sitä, että lapsi sekoittaa ja liittää esineitä ja olentoja toisiinsa. Mielikuvitus on tiiviisti yhteydessä leikkiin. Leikki elävöittää mielikuvitusta, joka puolestaan monipuolistaa leikkiä. (König 2007: 58.) Pieni lapsi puhuu usein itseksensä leikkiessään. Tällaisella puheella on toimintaa ohjaava merkitys. Kun lapsi kasvaa, hänen puheensa muuttuu vähitellen ajatteluksi. (Kemppinen 2003: 45.)

Mielikuvitusleikit rikastavat lapsen kuvittelukykyä. Nämä leikit parantavat myös lapsen sanavarastoa ja puhetta merkittävästi. Joidenkin lasten leikki saattaa olla

yksipuolista johtuen television katselusta. Television tuomat leikit eivät useinkaan jätä tilaa mielikuvitukselle ja ne saattavat sisältää väkivaltaa. On myös huomattava, että televisiossa usein ”hyvä” taistelee aggressiivisesti ”pahaa” vastaan. (Jarasto & Sinervo 1997: 209–210.)

4–5 -vuotiaalla lapsella on mielikuvitusta, mutta käsitys totuudesta ja sadusta ei ole vielä vakaa. Lapsi ei tässä iässä valehtelee tahallisesti. Lapsi osaa itse sepittää runoja, kertomuksia ja lauluja. Vanhemmat voivat kirjoittaa lapsen tuotoksia paperille myöhempiä lukemista varten. Mielikuvitus on lapsen voimavara ja saduilla on terapeuttista vaikutusta lapselle. (Leppäkases 2006.)

Kun lapset kuuntelevat luettua satua, he voivat kuvitella itse miltä sadun henkilöt ja tapahtumapaikat näyttävät. Se rikastuttaa lasten mielikuvitusta ja luovuutta. Lasten kirjoja on nykyään väritetty ja kuvitettu hienosti. Kuvia voi joskus myös katsoa jälkikäteen, jolloin mielikuvitukselle ja luovuudelle jää tilaa enemmän. Tämän päivän lapset ovat tottuneet katsomaan televisiota ja siksi heidän voi olla vaikea seurata luettua satua. (Jarasto & Sinervo 1997: 211–212.)

4 KIELENKEHITYKSEN HÄIRIÖT

4.1 Kielellinen erityisvaikeus eli kielihäiriö

Kielellinen erityisvaikeus tarkoittaa sitä, että lapsi on muutoin kehittynyt normaalisti, mutta ei kolmevuotiaana puhu tai puhe on erittäin niukkaa tai epäselvää. Lapsella voi olla myös ongelmia puheen ymmärtämisessä. Aikaisemmin tästä oirekuvasta on käytetty nimitystä dysfasia. Kielellisen erityisvaikeuden diagnoosi tehdään yleensä 4–6-vuotiaille, koska se on silloin selkeimmin todettavissa. Tällöin se voidaan erotella toistuvista korvatulehduksista tai muista ympäristötekijöistä johtuvista kielellisen kehityksen viivästymistä. (Ervast & Leppänen 2010: 220.)

Kielihäiriöiset lapset kärsivät erilaisista ongelmista, vaikka kaikille on yhteistä vaikeudet kielen ja puheen kehityksessä. Kielen ja puheen kehityksen ongelmat vaihtelevat vakavuusasteeltaan ja keskeisiltä piirteiltään. Kielellisten oppimisvaikeuksien syitä ei voida selittää ainoastaan yhdellä taustatekijällä. Tutkijoiden mukaan kielelliset oppimisvaikeudet liittyvät hienojakoisiin aivojen toiminnallisiin ja rakenteellisiin eroavaisuuksiin, joilla on kehityksellinen tausta. Aivotutkimuksessa on saavutettu edistysaskeleita, mitkä motivoivat selvittämään kielellisten häiriöiden hermostollista perustaa. (Leppänen & Guttorm 2004: 354.)

Kielen kehityksen erityisvaikeuden taustalla on usein neurobiologinen häiriö. Tällöin lapsi ei kykene omaksumaan kieltä siten kuin saattaisi odottaa hänen muuten normaalilla tavalla etenevän kehityksensä perusteella. On olemassa erilaisia nimityksiä, joilla kuvataan lapsen kielen kehityksen erityisvaikeutta. Yleisimpiä nimityksiä ovat dysfasia, mutta lisäksi käytetään nimitystä kielihäiriö, sekä puheen ja kielen kehityksen häiriö. (Marttinen, Ahonen, Aro & Siiskonen 2004: 19.)

Kielelliset ongelmat ilmenevät eri tavoin. Osalla lapsista ilmenee enemmän vaikeuksia puheentuotossa ja osalla puheen ymmärtämisessä. Kielihäiriöiset lapset käyttävät usein lyhyitä lauseita ja taivutuspäätteet saattavat puuttua. Toiset taas voivat puhua selkeästi, mutta heillä on vaikeuksia puheen sisällön ymmärtämisessä. Kielelliset ongelmat voidaan luokitella puheentuoton ongelmiksi (ekspressiivi-

nen vaikeus) ja puheen vastaanoton ja ymmärtämisen ongelmiksi (reseptiivinen vaikeus). Harvoin vaikeuksia on pelkästään toisella osa-alueella. (Ervast & Leppänen 2010: 212–213.)

Kielihäiriöiset lapset ymmärtävät tyypillisesti arkipuheen, mutta eivät pitkiä ja monimutkaisia lauseita. Osalla kielihäiriöisistä lapsista ei ole lainkaan havaittavissa kielen ymmärtämisen ongelmia. Lasten puheen ymmärtämisen vaikeuksia on vaikeampi havaita kuin kielen tuottamisen ongelmia. Lapsi ymmärtää puhutun kielen ohella puhujan ei-kielellisiä viestejä, kuten esimerkiksi eleitä, ilmeitä ja äänensävyjä. On myös mahdollista, että lapsi ymmärtää puheesta yksittäisiä sanoja ja toimii niiden mukaisesti. Toimiminen eri tavalla kuin on pyydetty tai väärä vastaus voivatkin paljastaa lapsen ymmärtämisvaikeuden. (Ketonen, Palmroth, Röman, Salmi & Poikkeus 2003: 188–189.)

Kielellisten ongelmien lisäksi lapsella saattaa esiintyä kognitiivisia ongelmia muillakin kehityksen alueilla. Joskus saattaa kaksi eri diagnosoitavaa häiriötä esiintyä yhtä aikaa, esimerkiksi kielen kehityksen ongelmia sekä motorista kömpelyyttä. Tätä kutsutaan komorbiditeetiksi. Kansainvälisissä tutkimuksissa on osoitettu, että kielen kehityksen ongelmien yhteydessä on motorista kömpelyyttä 46 prosentilla lapsista. Suomalaisessa vastaavanlaisessa tutkimuksessa on havaittu motorisia ongelmia jopa 71 prosentilla kielihäiriöisistä lapsista. (Ervast & Leppänen 2010: 213.)

Kielihäiriöisen lapsen käytös on useissa tapauksissa huonoa. Heillä voi olla temperamentista kiukuttelua, puutetta käytöstavoissa ja sosiaalisissa tilanteissa muita ihmisiä kohtaan, kuten vanhempia ja sisarusia. Hän voi käyttäytyä ikäistään alemmalla tasolla. On myös lapsia joilla kielihäiriö näyttäytyy hiljaisuutena, lähes kokonaan puhumattomuutena, jännittyneisyytenä ja vetäytymisenä. Lapsi ei juuri koskaan halua aikuisen ohjausta ja toiminnan keskeyttäminen on häiritsevää. Vanhemmat usein kokevat avuttomuutta ja voimattomuutta lapsen kanssa. He joutuvat tekemään kompromisseja lapsen käytöksen kanssa, joka johtaa usein huonon käytöksen sormien läpi katsomiseen, lapsen suojelemiseen ja kieltämiseen, että heidän lapsessaan olisi mitään vikaa. (Lees & Urvin 2001: 47–48.)

4.2 Lasten tyypillisiä kielellisiä häiriöitä

Viivästynyt puheen ja kielen kehitys. Viivästyneellä puheen ja kielen kehityksellä tarkoitetaan sitä, kun noin kaksivuotias lapsi ei puhu lainkaan tai hänen sanavarastonsa on vähäinen. Tutkimuksissa on havaittu, että noin puolet näistä lapsista saavuttaa 2–3-vuoden iässä ikätoverinsa, vaikka alku onkin ollut hidas. Noin puolella myöhemmin puhumaan oppivilla lapsilla ilmenee yhä vaikeuksia puheäänteiden oppimisessa, taivutusmuodoissa, lauserakenteissa ja omassa kerronnassa. Pojilla häiriöt ovat 2–3 kertaa yleisempiä verrattuna tyttöihin. (Ervast & Leppänen 2010: 212.)

Änkytys. Änkytys on tavallinen kielenkehityksen häiriö, jonka oireet ilmenevät tyypillisesti 2–5 vuotiaalla lapsella. Änkytys ilmenee tavallisesti kielenkehityksen ollessa erityisen aktiivisessa vaiheessa. Lapsella ilmenevä kielellisen ja puhemotorisen kehityksen epätasapaino saattaa aiheuttaa puheen sujumattomuuden oireita. Oireita ovat esimerkiksi toistot, epäröinnit ja äännepidennykset. Toisinaan oireet johtavat änkytykseen, toisinaan ne ovat merkkejä normaalista puheen sujumattomuudesta. Guitarin ja Conturen (1991) tutkimuksen mukaan noin neljällä prosentilla lapsista ilmenee kuusi kuukautta tai sitä pidemmän ajan kestävää änkytystä. Kolme neljäsosaa näistä lapsista puhuu kuitenkin sujuvasti ennen kouluikää. Tutkimuksessa ilmeni, että suurin osa änkyttäjistä on poikia. (Ström & Lempinen 1996: 194.)

Sokellus. Sokellukseen kuuluvat muun muassa runsaat puheen normaalit sujumattomuudet tai puheartikulaation epätäsmällisyydet. Puheiden vajaa ääntyminen on tyypillistä sokellukselle. Nopea ja/tai epäsäännöllinen puheenrytmi on tavallista sokeltavalle henkilölle. Tavallinen nopea puhe ei ole sokeltamista. Epäselvyys erottaa nopean ja sokeltavan puheen. Sokellusoireiden uskotaan johtuvan ensisijaisesti kielellisistä häiriöistä. (Ström & Lempinen 1996: 195–196.)

Artikulaatiohäiriö. Termiä artikulaatiohäiriö on yleisesti käytetty kuvaamaan erilaisia ääntämisen virheitä yli puolen vuosisadan ajan. Suomessa virheellistä artikulointia kuvaavia termejä ovat dyslalia ja artikulaativirheet. Puheäänteiden vir-

heellinen ääntäminen tai äänteiden puuttuminen tarkoittavat virheellistä artikuloitua. Äänteiden puuttuminen (oti/ pitäisi olla *koti*), äänteiden korvautuminen (tiili/ pitäisi olla *siili*) sekä äänteiden vääristyminen ovat tavallisia äännevirheitä. Lapsen lisäämät ylimääräiset äänteet ovat epätavallisia. Pienten lasten puheessa esiintyy usein äänteiden korvautumista. (Korpinen & Nasretidin 1996: 64–65.) 4–5-vuotiaalla ääntämisen virheet (esimerkiksi r ja s-äänteet) ovat tavallisia kielellisiä häiriöitä ja korjaantuvat tavallisesti ennen kouluikää. Neuvola tai puheterapeutti voi antaa lapselle ohjeita äänteiden harjoitteluun. (Leppäkases 2006.)

Mutismi. Termiä mutismi tai vaikeneminen käytetään sellaisen jo puhumaan oppineen lapsen kohdalla, joka jostain syystä kieltäytyy käyttämästä puhetta ilmaisussaan. On olemassa myös valikoivaa eli selektiivistä mutismia, jolloin lapsi valikoi, kenen kanssa puhuu. Tavallisimmin lapsi puhuu vain oman lähipiirinsä tai lasten kanssa, mutta vaikenee kohdatessaan ulkopuolisia aikuisia. Esikouluikäisillä lapsilla mutismin oireet ovat tavallisesti pahimmillaan, josta lievenevät iän myötä. Mutistinen lapsi tarvitsee lähimmiltä aikuisiltaan tukea kehitykselleen sopeutuakseen päiväkodin sosiaaliseen ympäristöön. On tärkeää hyväksyä mutistinen lapsi puhumattomanakin ja antaa hänen osallistua vuorovaikutustilanteisiin omilla keinoillaan. Mutismin taustalla voi puhearkuuden lisäksi olla myös erityinen kielihäiriö. Tällöin lapsen vaikenemisen aiheuttaa puhumisen vaikeus. (Launonen 2007: 58.)

4.3 Kielihäiriön syntyminen

Puheen ja kielen häiriöiden syitä saattaa olla monia. Foniatrian erikoisala käsittelee puhe- ja äänihäiriöitä, mutta tavallisesti syiden selvittelyssä tarvitaan muidenkin ammattilaisten tukea. Neurologien, audiologien ja toisinaan psykiatrien asiantuntemusta tarvitaan syiden selvittelyssä. Tarvittaessa lapsen puheen ja kielen kehityksen ongelmiin liittyen tehdään lapsen kokonaisvaltaista kehitystä kartoittavia psykologisia tutkimuksia. (Svård 1996: 151.)

Lapsen varhaiskehityksen perusteella voidaan todeta vaikea-asteisia kielen

kehityksen häiriöitä. Kielen tai puheen kehityksen häiriöt voivat tulla ilmi jo vauvaiällä. Varhainen ääntely sekä äänien aikaansaama reaktio voivat paljastaa kielihäiriön. Myöhemmin käsitteistön ja lauserakenteiden hallintaan sekä kielen käyttöön liittyvät ongelmat kertovat kielihäiriöstä. Kuullun havainnointi, kognitiivinen prosessointi ja kielen tuottaminen vaikuttavat myös osaltaan kielihäiriön syntyyn. (Korpilahti 1996: 42.)

On haasteellista erottaa tutkimuksen keinoin hitaasti puhumaan oppivat lapset niistä lapsista, joiden kielen kehityksen viiveet ovat pysyviä ja tuottavat ongelmia kielen kehityksen eri alueilla. Oppimisvaikeuksia ennakoivia kehitysviiveitä tulisi arvioida ennen 4–5 vuoden ikää, jopa kahden vuoden iässä. Puheen tuottamisen viive yli kolmivuotiailla lapsilla lisää merkittävästi riskiä siihen, että viiveestä tulee pysyvä. (Lyytinen 2003: 212–213.)

4.4 Kielenkehityksen häiriöiden havaitseminen

On tärkeää havaita kielen kehityksen häiriöt mahdollisimman aikaisin, jotta on mahdollista aloittaa kuntoutus riittävän ajoissa. Varhain aloitetulla kuntoutuksella saadaan parempia tuloksia kuin myöhään aloitetulla. Jos kuntoutus aloitetaan riittävän varhain, pystytään tehokkaammin estämään myös muiden ongelmien syntymistä tai syvenemistä. Kielihäiriöisen lapsen sosiaaliset suhteet saattavat vaikeutua tai kognitiivinen oppiminen rajoittua. (Svård 1996: 151.)

Huono keskittymiskyky on tyypillistä kielihäiriöisille lapsille ja se pitää tunnistaa, ennen kuin kielihäiriön hoitotyö voidaan aloittaa. Huono keskittymiskyky voi ilmetä näkyvänä tai piilevänä. Näkyvä keskittymiskyvyn puute on helposti havaittavissa, kun taas piilevää on vaikeampi tunnistaa. Piilevä keskittymiskyvyn puute voi ilmetä esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsi vaikuttaa siltä, että hän kuuntelee mitä hänelle sanotaan, mutta lasittunut katse voi kertoa hänen ajatustensa olevan muualla. (Lees & Urvin 2001: 48.)

On olemassa dokumentointilomakkeita, joilla lapsen kehitystä on mahdollista arvioida. Opettajan arviointi- lomake sekä lapsen varhaiskasvatuksen suunnittelu- lomake ovat yleisesti käytössä olevia dokumentoinnin välineitä. Opettajan on lomakkeiden avulla helpompi kohdistaa ja dokumentoida havaintonsa. (Heikka ym. 2009: 16.)

Puheen- ja kielenkehitystä seurataan neuvolassa. Lapsi tulisi ohjata puheterapeutin ja erikoislääkärin tutkimuksiin, jos kehityksessä havaitaan selkeää viivästymää. Usein luotetaan siihen, että lapsen puhe lisääntyy ja selkiytyy ajan mittaan. Usein näin käykin, mutta on tärkeää tutkia kielellisiä taitoja tarkemmin. Näin pystytään toteamaan puheviiveeseen mahdollisesti liittyvät ilmaisu- ja ymmärtämisvaikeudet. Kielihäiriöisen lapsen kuntoutus tulisi aloittaa viimeistään neljävuotiaana, jotta sen ehkäisee ja vähentää tulevia vaikeuksia. (Marttinen ym. 2004: 19.)

Neuvolan lisäksi lapsen kielen kehittymistä seuraavat päivähoido ja lapsen vanhemmat. Yhteistyö edellä mainittujen tahojen välillä on tärkeää. Kielen kehityksen havainnointi on haasteellista jopa ammattilaisille. Kielellisten taitojen arviointiin on olemassa menetelmiä, joissa selvitetään lapsen kehityksen eteneminen ja siinä tapahtuvat muutokset. Yhteistyöstä on apua vaikeuksien tunnistamisessa, arvioinnissa, mahdollisissa jatkotutkimuksiin ohjaamisessa sekä perheen tukemisessa. (Aro, Eronen, Erkkilä, Siiskonen & Adenius-Jokivuori 2004: 102.)

Lapsen ikä ja kasvuympäristö vaikuttavat aina kielitaitoon. Varhaiskasvatuksen ammattikasvattajat voivat helposti vertailla lapsia keskenään ja havaita mahdollisia kehityksen viivästymiä tai puutteita, koska päivähoitoryhmässä lapsia on useita. Kielenkehityksen arvioinnissa on mahdollista käyttää erilaisia testejä. On tärkeää kiinnittää huomiota myös lapsen leikin kehittymiseen ja lapsen kykyyn keskittyä. On myös olennaista havaita, että hakeutuuko lapsi vuorovaikutustilanteisiin. Lapsen tapa ottaa kontaktia ja kiinnostus ympäristöön on myös merkittävää. Jos havaitaan lapsen olevan passiivinen ja sulkeutunut, asiaan on syytä puuttua. (Raino 2002: 142.)

Kielihäiriöstä kärsivän leikki-ikäisen tai sitä nuoremman lapsen puhe on tavallisesti vähäistä tai epäselvää. Lasta tutkittaessa tarkemmin havaitaan usein taivutusmuotojen puuttumista ja virheellisyyttä, poikkeavia sanahahmoja, väärää sanajärjestystä, sanojen puuttumista, sananlöytämistä ja kuullun ymmärtämisen vaikeutta. Puheliikkeiden ohjailuvaikeudet tai äännevirheet voivat myös aiheuttaa puheen epäselvyyttä. (Marttinen ym. 2004: 24.)

Lapsen kielen kehityksen ongelmia voidaan diagnosoida sairaalassa, esimerkiksi poliklinikalla tai ottamalla lapsi sisään osastolle tutkimuksia varten. Sairaalassa lapsen tilannetta arvioi foniatri, eli puheen- ja äänihäiriöiden erikoislääkäri. Tutkimuksiin osallistuu foniatrin lisäksi useita muita ammattilaisia, kuten lääkäri, puheterapeutti ja psykologi. Työryhmän kokoonpano vaihtelee sairaalakohtaisesti. Kokonaiskuva lapsen kielitaidosta syntyy ammattilaisten ja perheen yhteistyönä. (Qvarnström, Aro, Leppäsaari, Ketonen, Länsivuori, Danner, Lautamo & Hämäläinen 2004: 131.)

Pienten lasten kieli- ja kommunikaatiotaitoja voidaan arvioida kolmella eri tavalla: kielitesteillä, tekemällä analyysjä lapsen spontaanista puheesta, sekä vanhempien antaman tiedon perusteella. Kehityksen varhaisvaiheen testejä on käytössä vähän, eikä niihin ole saatavissa suomalaisia normeja. Testitilanteessa lapsi ei välttämättä osoita todellista kielitaitoaan. Testeissä on kuitenkin etunsa, koska niiden yhteiset esitys- ja pisteytyskriteerit lisäävät tulosten vertailukelpoisuutta. Spontaaninen puheen analyysit vaativat paljon työtä, joten niitä on harvoin mahdollista tehdä. Vanhempien tietämystä omasta lapsestaan käytetään hyväksi yhä enemmän. Vanhemmat pystyvät seuraamaan jatkuvasti lapsen kielen kehitystä. Vanhemmilla on eniten tietoa lapsensa kielen kehityksestä. Heikkoutena vanhempien esittämissä arvioissa ovat sanojen tunnistamisessa mahdollisesti esiintyvät tulkintaerot, sekä vanhempien käyttämät erilaiset vastaustyyli (ali- ja yliarviointi). (Lyytinen 2003: 222–223.)

Diagnostiset kriteerit kielihäiriöiden havainnoimisessa vaihtelevat sekä kliinisessä työssä että tieteellisissä tutkimuksissa. Diagnoosin tekemisessä on olennaista, että lapsen kehitys ja kielelliset taidot eivät ole vastaavilla tasoilla, lapselle on häiriös-

tä merkittävää haittaa jokapäiväisessä elämässä sekä muut kielen kehityksen viivästymistä aiheuttavat tekijät on poissuljettu. Tarkat tiedot viiveen laadusta saadaan normitetuilla testeillä. Kansainvälinen tautiluokitusjärjestelmä ICD-10 (Stakes, 1999) edellyttää, että lapsen puheen tuottamistaidot tai kuullun puheen ymmärtämistaidot ovat merkittävästi lapsen ikätasoa heikompia ja jäljessä muusta kehityksestä. (Marttinen ym. 2004: 30.)

4.5 Perinnöllisten tekijöiden vaikutus kielihäiriön syntyyn

Kielihäiriöiden perinnöllisyyteen viittaa niiden esiintyminen suvuittain. On mahdollista selvittää häiriön perinnöllisiä ja hermostollisia syitä tutkimalla vauvoja, joilla on kohonnut riski kielihäiriöihin suvussa esiintyvien vaikeuksien vuoksi. Tavoitteena olisi tunnistaa sellaiset kielihäiriön riskin omaavat vauvat, joille olisi hyötyä aikaisesta ja hyvin kohdennetusta kielen kehityksen tukemisesta. (Leppänen & Guttorm 2004: 358.)

Perinnöllisillä tekijöillä on kiistattomasti vaikutusta lapsen kielihäiriön syntyyn. On tiedossa, että sekä puhutussa että kirjoitetussa kielessä esiintyvät ongelmat ilmenevät usein suvuittain. Vahvistusta päätelmille perinnöllisten tekijöiden vaikutuksesta on saatu kaksostutkimuksista. Kaksostutkimuksissa on selvinnyt, että jos toinen kaksosista kärsii kielihäiriöstä, on toisellakin kaksosella kohonnut riski kärsiä samasta ongelmasta silloin, kun he ovat identtiset. Identtisillä kaksosilla on saman kotiympäristön lisäksi sama perimä. (Ahonen & Lyytinen 2004: 86.)

Pojilla esiintyy kielihäiriöitä tyttöjä enemmän. Kun on tutkittu kielihäiriöisten lähisukulaisia, lasten isillä on havaittu kielellisiä ongelmia enemmän kuin äideillä. Kielihäiriöiden taustalla vaikuttavat todennäköisesti useat geenit, jotka yhdessä ympäristötekijöiden kanssa aiheuttavat kielihäiriöitä. Vain todella heikot ympäristöolosuhteet voivat estää lasta oppimasta puhumaan. Näitä ovat esimerkiksi heikko ravinto ja kasvaminen eristyksessä heikoissa oloissa. (Ervast & Leppänen 2010: 214.)

4.6 Lasten kielihäiriöiden kuntoutus

4.6.1 Kuntoutuksen toteutus

Laki lasten päivähoidosta 19.1.1973/36, 7a§. ”Erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevan lapsen kuntoutuksen yhteensovittamiseksi laaditaan lapselle kuntoutussuunnitelma yhteistyössä lapsen vanhempien ja tarpeen mukaan kunnan muun sosiaalihuollon, terveydenhuollon sekä koulutoimen kanssa.” (Finlex.)

Päivähoidon henkilökunnan, perheen ja muiden kuntouttajien yhdessä tekemä suunnitelma on tärkeä kuntoutuksen pohja. Kuntoutusta voidaan suunnitelman perusteella arvioida ja seurata. Kuntoutussuunnitelma siirtyy lapsen mukana esimerkiksi kouluun, tai perheen muuton yhteydessä toiselle paikkakunnalle. (Aro, Eronen, Qvarnström, Palmroth, Röman, Danner, Lautamo, Jordan-Kilkki, Kokko, Leppäsaari & Nieminen 2004: 152.)

Tavallisesti kielihäiriöiselle lapselle suositellaan ensisijaisena vaihtoehtona päiväkotia. Päiväkodin henkilökunnalla on yleensä paras asiantuntemus alle kouluikäisten lasten kasvatukseen ja opetukseen liittyvissä asioissa. Päiväkodissa on yleensä käytettävissä enemmän ammattitaitoista henkilökuntaa kuin muissa päivähoitomuodoissa. Päiväkoteja tai päivähoidon erityistyöntekijöitä ei kuitenkaan ole saatavilla kaikilla paikkakunnilla. Erityisesti pienten kuntien on haastavaa järjestää erityispäivähoitoa. (Adenius-Jokivuori 2004: 304.)

Kielihäiriöisten lasten vaikeudet ovat yksilöllisiä, joten kuntoutus on suunniteltava aina yksilöllisesti. Lapsen vaikeudet ja vahvuudet on otettava huomioon kuntoutusta suunniteltaessa. Kuntoutussuunnitelmaa tehtäessä arvioidaan kuntoutuksen laatu ja muiden tukitoimien tarve. Puheterapia, toimintaterapia tai neuropsykologinen kuntoutus voi tulla kyseeseen lapsen kuntoutuksessa. Ongelman vaikeusasteen lisäksi kuntoutumiseen ja ennusteeseen vaikuttavat muutkin tekijät, kuten esimerkiksi lapsen ikä kuntoutusta tai muita tukitoimia aloitettaessa. Kuntoutuksen määrä ja laatu, sekä mahdolliset liitännäisoireet vaikuttavat myös kuntoutumiseen ja ennusteeseen. (Marttinen ym. 2004: 24.)

Alle kouluikäisen kielihäiriöisen lapsen kehitykselle soveltuvia järjestelyjä osaa parhaiten ohjata henkilö, jolla on koulutus joko kielen kehityksen ja sen häiriöiden laaja-alaiseen tuntemukseen (puheterapeutti) tai alle kouluikäisen lapsen kehityksen ja sen vaikeuksien tuntemiseen (erityislastentarhanopettaja). Päivähoitohenkilöstö voi myös saada ohjausta esimerkiksi kuntoutusohjaajalta, mikäli kunnassa sellainen toimii. Lasta mahdollisesti tutkivan ja hoitavan sairaalahenkilöstön kanssa on merkityksellistä tehdä yhteistyötä puolin ja toisin. Lupa tietojen vaihtamiseen ja ammattilaisten välisiin neuvotteluihin voidaan saada lapsen vanhemmilta. (Adenius-Jokivuori 2004: 318.)

Puheterapiassa lapsen puhetta, kommunikaatiota sekä äänen häiriöitä tutkitaan, kuntoutetaan ja ennaltaehkäistään. Puheterapiassa käytetään terapian lisäksi lääkehoitoa. Puheterapiassa suoritetaan tutkimus, jossa arvioidaan lapsen kommunikaatiokykyä sekä kielelliseen vuorovaikutukseen liittyviä perusvalmiuksia. Perusvalmiuksia ovat muun muassa keskittyminen ja vastavuoroisuus, muistaminen, kuullun ja nähdyn hahmottaminen sekä kielellisten käsitteiden hallinta ja puhe-elinten toiminta. Puheterapiaan liittyvää kuntoutusta tarjotaan lähinnä yksilöterapiana, mutta kuntoutusta saatetaan järjestää myös pienryhmille. Tavallisesti lapsi lähetetään puheterapiaan neuvolasta tai lääkärin läheteellä. Terapiaan on mahdollista ohjautua myös päivähoiton henkilöstön ohjaamana. Lapsen vanhemmilla on myös mahdollisuus ottaa itse yhteyttä puheterapeuttiin. (Vaasan kaupunki 2010.)

Puheterapian osana on vanhempien ohjaus. Tavoitteina vanhempien ohjauksessa ovat kommunikoinnin kehittäminen, sujuvuuden lisääminen sekä syyllistymisen vähentäminen. Tavallisesti tukea tarvitaan esimerkiksi änkytykseen suhtautumisessa. Puheterapiasta saatavat neuvot auttavat lapsen kanssa vuorovaikutuksessa olemista ja omien tunteiden käsittelemistä. Lapsen kielellisen ilmaisun kehittämisessä vanhemmat ovat ratkaisevassa asemassa. (Ström & Lempinen 1996: 199.)

4.6.2 Lasten kielihäiriöiden kuntoutusmenetelmät

Kuntoutusmenetelmien täytyy olla lapselle kehityksellisesti sopivia, erityisesti kun kyseessä on alle 3-vuotiaat lapset. Lapsen kronologisen iän lisäksi täytyy huomioida hänen oppimistyyliinsä, kehityksikänsä ja valmiutensa uusien taitojen omaksumiseen. Kunkin tehtävän kohdalla tulee erikseen pohtia tehtävän vaatimat ajattelu- ja päättelytoiminnot, kielelliset ilmaisut ja käsitteet. Kuntoutusympäristön varustaminen ja materiaalit täytyy myös harkita tarkkaan. Kuntoutus tulisi muokata siten, että lapsen ikäkautta vastaavia leikkejä käytettäisiin toiminnassa. (Lyytinen 2003: 226–227.)

On tärkeää tarkkailla lapsen leikkiä tilannetta, ilman häirintää. Leikkiä tilanteeseen ei tuoda mitään tiettyä lelua vaan lapsen annetaan itse valita leikkinsä. Usein kielihäiriöiset lapset tarttuvat itselleen tuttuihin leluihin. Tämä voi johtua siitä, että lapsella on puutteellinen sisäinen kehys tai vertailukohta, jonka avulla lapsi kehittää uusia rutiineja ja ideoita. (Lees & Urwin 2001: 49.)

Mahdollisimman hyvä vuorovaikutus arjen tilanteissa on erittäin tärkeää sellaiselle lapselle, jolla on riski kielen kehityksen häiriöön tai jo todettu häiriö. On tärkeää havaita lapsen riski kielellisiin vaikeuksiin mahdollisimman varhain. Kehityksen tukeminen on tehokkaampaa, jos se voidaan aloittaa lähellä ongelman syntyajankohtaa. Kielen kehityksen häiriöihin on olemassa hyviksi havaittuja ja erittäin tehokkaita kuntoutusmenetelmiä. Kielihäiriöisen lapsen tulee päästä riittävän intensiiviseen ja pitkäkestoiseen kuntoutukseen. Tavallisesti kielen kehityksen häiriöihin liittyy myös ongelmia muilla kehityksen alueilla, esimerkiksi tarkkaavaisuudessa ja motoriikassa. Kielihäiriöisen lapsen kehityksen tukemisen tulee olla yksilöllistä ja laaja-alaista. (Ahonen, Aro, Siiskonen & Ketonen 2004: 362.)

Puhetta tukevalla ja korvaavalla kommunikoinnilla tarkoitetaan sitä, että puutteellista puhetta tuetaan ja tehdään ymmärrettävämmäksi erilaisten keinojen avulla. Myös puuttuvaa puhetta voidaan korvata jollain toisella keinolla. Puhetta korvaavien järjestelmien käyttö on joskus ensisijainen kuntoutuskeino, jolla

tuetaan kielenkehitystä ja vuorovaikutusta. Tavoitteena on, että lapsi siirtyy myöhemmin käyttämään puhekieltä. Puhumattomat tai puutteellisesti puhuvat ihmiset käyttävät koko elämänsä ajan korvaavia keinoja ja silloin nämä keinot eivät ole enää kuntoutusmenetelmiä vaan viestinnän muoto, yhteinen kieli. (Launonen 2010: 337.)

Puhetta korvaavat viestijärjestelmät voidaan jakaa kosketeltaviin, manuaalisiin ja graafisiin järjestelmiin. Kosketeltavat merkit ovat yleensä käyttöesineitä, joilla viitataan sen käyttötarkoitukseen. Esimerkiksi lusikalla viitataan ruokailuun. (Launonen 2010: 337.) Lapsen omasta elinympäristöstä otetuilla valokuvilla voidaan aloittaa kuva- ja symbolijärjestelmien käyttö. Päiväkodin valokuva symboloi päiväkotiin lähtemistä. Kommunikaatiotauluun laitetaan lapselle tärkeiden ihmisten ja tapahtumien valokuvat. Lapsen olisi tarkoitus pystyä kuvia osoittamalla tekemään valintoja ja ehdotuksia. (Tolvanen 1996: 110–111.)

Manuaalisella viestinnällä tarkoitetaan esimerkiksi käsillä tehtäviä viittomia sekä niihin liittyviä eleitä, ilmeitä ja ääntelyjä. (Launonen 2010: 337.) Viittomia käytetään tukiviittomien periaatteella jolloin lauseen olennaiset osat viitotaan, alussa vain yksi keskeisin asia. Viittomia käytetään puhutun kielen ohessa. Käytettäessä helpotettuja viittomia olisi tärkeää, että lapsen ympäristössä olevat ihmiset ymmärtävät lapsen tapaa viittoa. Käytössä voi olla myös kommunikaatiotaulu, josta lapsi voi selventää viittomiaan tarvittaessa. Puheen ymmärtämisen vahvistamiseen viittomat sopivat hyvin. Lapsi kommunikoi puheen lisäksi esimerkiksi kommunikaatiotaulullaan. Viittomien käyttö parhaimmillaan selkeyttää ilmaisua. (Tolvanen 1996: 110.)

Puhetta korvaavia ja tukevia graafisia järjestelmiä on useita. Näitä ovat esimerkiksi PCS eli Picture communication symbols, jotka ovat kuvanomaisia sekä vähemmän käytetty bliss- kieli. (Launonen 2010: 337–338.) Piktogrammit ovat pelkistettyjä mustavalkoisia kuvia. Suomessa piktogrammien käyttö on yleisempää kuin PCS -kuvien käyttö. Piktoja voidaan laittaa kommunikaatiotauluun tai vaikkapa selattavaksi kirjaseksi. Piktogrammien helpon ymmärtämisen ansiosta niitä voidaan käyttää myös lapsiryhmässä. (Tolvanen

1996: 111.)

Painikkeella toimiva paristolelu voi olla yksinkertaisin kommunikaation esiharjoittelulaite. Laitetta voi esimerkiksi hipaista kädellä. Lapsen on mahdollista oppia yksinkertaisella tasolla, että hän kykenee vaikuttamaan asioihin. Tällaisten lelujen mahdollisimman varhainen käyttö on lapselle eduksi, koska lapsi oppii samalla pitkällä tähtäimellä myös ympäristönsä hallintaa. Seuraavaksi lapsen käyttöön voidaan antaa laite, jonka avulla lapsi pystyy valitsemaan useasta vaihtoehdosta haluamansa. Tällaista laitetta on mahdollista hyödyntää vaikkapa leikeissä. Tällöin lapsi voi ilmaista esimerkiksi sen, missä järjestyksessä haluaa nukelle puettavan vaatteita. Kommunikoinnin apuvälineenä on mahdollista käyttää myös tietokonetta. Tietokoneen tulee sisältää kommunikaatioon tarkoitetun ohjelman, esimerkiksi piktogrammiohjelman. Tietokoneen käytön tarkoituksena on mahdollistaa kommunikointi. Kommunikoinnin tueksi on kehitetty muitakin elektroniikkaa, esimerkiksi puhelaitteita. (Tolvanen 1996: 113–114.)

5 LASTEN KAKSI- JA MONIKIELISYYS

5.1 Kaksi- ja monikielisuuden määrittelyä

Kielellä on aina ollut suuri merkitys. 2000-luvulla monien kielten osaaminen on tullut tärkeämmäksi kuin aiemmin. Aikaisemmin ei ole ollut näin paljon tietoa ja informaatiota. Yksilö, jolla on kyky siirtää tietoa esteettömästi kieleltä toiselle, hyötyy taidoistaan suuresti. Siirtyminen yksikielisyydestä kaksikielisyyteen on suuri askel. Kaksikielisen ihmisen on yksikielistä helpompaa oppia kolmas tai neljäs kieli, koska hän on jo oppinut tulemaan toimeen kahdella kielellä. (Gripenberg 2001: 22.)

Kaksi- ja monikielisyys ovat erittäin yleisiä ilmiöitä. Kaksi- ja monikielisyudessa yksilö ja yhteisö käyttävät yhtä lailla kahta tai useampaa kieltä. Suomessa käytetään laajalti kahta kieltä, suomea ja ruotsia. Tällöin ihmiset ovat kaksikielisiä. Tavallisesti kaksikielisyydestä puhuttaessa oletetaan, että kaksikielinen henkilö hallitsee molemmat kielet äidinkielenomaisesti. Tämän käsityksen mukaan esimerkiksi koulussa opittu vieras kieli ei tee puhujasta kaksikielistä. (Ojutkangas ym. 2009: 208.)

Kaksikielisuuden määrittelyyn on olemassa monia eri keinoja. Kaksikielisyys voidaan nähdä kysymyksenä kielen oppimisesta tai kielenkäytöstä, tai identiteettikysymyksenä. Yksilön ja yhteiskunnan kaksikielisyys ovat kaksi eri asiaa. Maailmassa on monia kaksikielisiä maita, mutta kieliryhmien välinen suhde on aina ainutlaatuinen. Joissain yhteiskunnissa, kuten esimerkiksi Suomessa, kaksikielisyys on jakautunut kierolla tavalla. Suurin osa suomenruotsalaisista osaa suomea melko hyvin, mutta suomenkieliset eivät taas osaa ruotsia kovinkaan hyvin. Paremminkin kieliä osaavalla kansanryhmällä on mahdollisuus saada enemmän etuja verrattuna kieliä heikommin osaavaan ryhmään. Samaan aikaan kaksikielisyys voi muodostua uhaksi heidän omalle kielelleen. (Gripenberg 2001: 24.)

Kaksikielinen ihminen kykenee aktiivisesti puhumaan, ajattelemaan ja ymmärtämään (varttuneempi myös lukemaan ja kirjoittamaan) kahdella kielellä. Kaksikielinen pystyy vaihtamaan kielet automaattisesti, vaikka ei osaisikaan kieliä saman-

tasoisesti. Toisen kielen omaksuminen on mahdollista myös aikuisena. Kaksikielisyys ei synny ainoastaan koulussa saadun opetuksen tuloksena, vaan kaksikielisen henkilön on myös elettävä puhuttavien kielten ympäristössä. (Hassinen 2005: 21.)

Suomessa on perinteisten ruotsin- ja saamenkielisten vähemmistöjen lisäksi pakolaisten, paluu- sekä muiden maahanmuuttajien synnyttämiä uusia kielellisiä vähemmistöjä. Suomessa asuu myös paljon perheitä, joiden vanhemmista toinen on suomalainen ja toinen maahanmuuttaja. Tällaisiin perheisiin syntyvät lapset puhuvat pienestä pitäen kahta tai kolmea eri kieltä. Vanhempien omien äidinkielen lisäksi perheissä saatetaan käyttää vielä yhteisenä kielenä esimerkiksi englantia. Tällöin lapsen ympäristössä puhutaan vakituisesti kolmea eri kieltä. (Alijoki 1998: 31.)

Kaksikielisyydestä on olemassa monenlaisia määritelmiä. Termin ymmärtäminen riippuu käyttäjästä. Suppeimman mallin mukaan kaksikielisiä ovat sellaiset ihmiset, jotka käyttävät kahta kieltä kasvuympäristössään ennen neljättä ikävuottaan. Laajimmin ajateltuna kaksikielinen voi tarkoittaa ihmistä, joka käyttää jollakin tasolla muitakin kieliä kuin ensikieltään. Kaksikielisyyden määrittely ulottuu henkilökohtaiselta tasolta aina yhteiskunnalliselle tasolle. (Hassinen 2005: 16.)

Kaksikielisyydestä puhuttaessa kaksikielisyyden vaikutukset ovat tavallisesti keskustelun kohteena. Tavallisesti kielenoppiminen johtaa siihen, että yksikielisestä henkilöstä tulee kaksikielinen. Kysymykseksi nousee seuraavaksi henkilön kaksikielisyyden jatkuminen. Puhutaan ”säilytetystä” kaksikielisyydestä, mikä on tavallisin tilanne Suomessa. ”Kielenvaihto” on toinen seuraus kaksikielisyydestä. Kielenvaihdossa henkilö vaihtaa ensimmäisen kielensä käytön toiseen kieleen. ”Kielen häviämisessä” kieli häviää osittain tai kokonaan. Kieli voi hävitä maahanmuuttajilla tai sukupolvien välissä. (Gripenberg 2001: 30–31.)

5.2 Kaksi- tai monikielisuuden omaksuminen

Kieliympäristö on tärkeä lapsen kaksikielisuuden omaksumiselle. On olemassa muutamia seikkoja, joilla on todettu olevan positiivisia vaikutuksia toisen kielen oppimiselle. Toisen kielen oppimista edistää esimerkiksi se, jos lapsen äidinkieli on valtakieli ja/tai lapsen äidinkielellä on korkea asema yhteiskunnassa. Lapsen vanhempien suhteellisen korkea sosioekonominen tausta auttaa myös toisen kielen oppimisessa. Toisen kielen omaksumista auttaa, jos vanhemmat ja lapsi ovat vapaaehtoisesti valinneet kaksikielisen ympäristön. Lapsen äidinkieltä tulee myös systemaattisesti tukea, ja hänen tulee saada opetusta myös äidinkielellään. (Alijoki 1998: 32.)

Perheen sisäiset kielenkäyttötavat vaikuttavat lapsen kielelliseen kehitykseen ja tulevaan kielitaitoon. On mahdollista jakaa kaksikieliset perheet kahteen eri tyyppiin sen mukaan, puhuvatko molemmat vanhemmat molempia kieliä, vai yksi vanhempi yhtä kieltä. Kaksikielisuuden alkamisikä on myös merkittäväällä sijalla kaksikielisuuden omaksumisessa. On mahdollista puhua kahta kieltä heti lapsen syntymän jälkeen, tai vasta myöhemmällä iällä. On todettu, että paras mahdollinen kielitaito molemmissa kielissä saavutetaan noudattamalla yksi henkilö – yksi kieli – periaatetta heti lapsen synnyttyä. (Alijoki 1998: 32.)

Riippuen siitä, minkä ikäisenä henkilö kehittyy kaksikieliseksi, voidaan erottaa varhainen ja myöhäinen kaksikielisyys. Jos henkilö kehittyy kaksikieliseksi ennen 11 vuoden ikää, kaksikielisyys on varhainen. Esimerkkinä varhaisesta täydellisestä kaksikielisuudesta on täydellinen kielikylypy. Myöhäisestä kaksikielisuudesta puhutaan silloin, jos henkilö kehittyy kaksikieliseksi myöhemmässä elämänvaiheessa, esimerkiksi työn tai opiskelun yhteydessä. (Laurén 1992: 23.)

Yleensä kaksikielinen henkilö hallitsee jommankumman kielen paremmin kuin toisen. Epävirallisesti kaksikielistä henkilöä saatetaan pitää etevämpänä toisessa kielessä, eli puhutaan niin sanotusta dominanssista. Usein lapsen käyttämistä kielistä dominoivaksi tulee se kieli, jota hän käyttää ja kuulee enemmän. Lapsen ikätovereiden käyttämä kieli vaikuttaa siihen, kumpi kielistä muodostuu dominoivak-

si. Tavallisesti dominanssi ymmärretään siten, että lapsi osaa toista kieltä heikommin, jolloin toisen kielen osaamista vähätellään. Pienillä lapsilla dominanssi voi vaihdella. Lapsi saattaa suosia toista kieltä leikkikielenään ennen päiväkotia, ja esikoulussa käyttää toista kieltä opiskelukielenään. Pienen lapsen kohdalla on vaikea tietää, kumpi kieli on dominoiva, koska kumpikin kieli on vasta kehitysmässä ja muuttumassa. (Hassinen 2005: 18.)

5.3 Kaksikielisyys ja identiteetti

Lapsi tulee tietoiseksi ympäristössään puhutuista kielistä toisen ja kolmannen ikävuoden paikkeilla. Metalingvistiikaksi kutsutaan kaikkea sitä, mitä ihminen tietää kielestä. Useat tutkimukset osoittavat, että metalingvistinen tietoisuus ilmenee kaksikielisten lasten ylpeytenä omasta kaksikielisyydestä. Lapsen minätietoisuuden herättyä hän huomaa eroavansa kielen osalta yksikielisen yhteiskunnan jäsenistä. (Hassinen 2005: 59 & 65.)

Arkikielessä puhutaan aksentista. Kielenoppijalla se joko on tai ei ole. Tavoiteltavana pidetään, että ääntämys olisi mahdollisimman lähellä syntyperäisen kuuloista. Aksentin käyttö saattaa olla tietoinen teko ja sitä käytetään vuorovaikutuskeinona tai se voi ilmentää identiteettiä. (Lehtonen 2009: 167.)

Pieni lapsi ei aluksi koe positiivisia tai negatiivisia tunteita kaksikielisyydestä. Suhtautuminen kaksikielisyyteen muodostuu vuorovaikutuksessa muihin ihmisiin. Lapsi huomaa varhaisessa vaiheessa sen, että hänen ympäristössään puhutaan kahden kieltä. Samaan aikaan hän havainnoi ihmisten reaktioita, ilmeitä ja eleitä. Lapsi huomaa puhutun kielen mahdolliset positiiviset tai negatiiviset vaikutukset kohtaamiinsa ihmisiin. (Hassinen 2005: 64.)

Yksilön sosiaalisten arvojen muodostumiseen sekä sosiaalisten normien seuraamiseen vaikuttaa hänen kuulumisensa yhteen tai useampaan sosiaaliseen ryhmään. Ryhmään kuuluvat yksilöt kommunikoivat yhteisesti sovitulla kielellä, joten kieli liittyy ryhmän yhteenkuuluvuuteen. Tavallisesti kieli liittyy etniseen alkuperään.

Yksilö perii etnisyyden vanhemmiltaan, mutta kieli kehittyy sosiaalisessa ympäristössä. (Gripenberg 2001: 26.)

Diglossiasta puhutaan, jos yhteisön eri kieliä käytetään tiukasti erilaisissa tilanteissa ja kielillä on eriarvoinen asema. Kielillä on tällöin eri käyttötarkoitus. Tavallista on esimerkiksi se, että alemman statuksen kieltä puhutaan kotona ja muissa epävirallisissa yhteyksissä. Tällöin korkeamman statuksen kieltä käytetään koulussa, hallinnossa ja mediassa. Afrikassa monissa maissa tilanne on juuri tällainen. Entisen siirtomaavallan kieltä puhutaan koulussa ja muissa virallisissa yhteyksissä, ja muualla vähemmän laajalle levinneitä paikalliskieliä. (Ojutkangas ym. 2009: 209.)

Kielten omaksumisen on havaittu olevan helpompaa lapsena kuin aikuisena. Lau-serakenteiden ja sanojen täydellinen hallinta on vaikeampaa, jos kieltä on opittu myöhään, esimerkiksi vasta murrosiän jälkeen. On olemassa myös herkkyyyskauden käsitys, jolla tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi kielen oppiminen on otollisinta, kun sen oppiminen aloitetaan mahdollisimman varhain. Kaudet liittyvät tutkimusten mukaan keskushermoston plastisuuden vähenemiseen. Tällöin kielen oppiminen olisi vähemmän tehokasta kauden mentyä ohi. Ilmiöstä ei ole kuitenkaan selkeää näyttöä, koska ei ole pystytty osoittamaan tiettyä ikää jolloin oppiminen vaikeutuisi merkittävästi. Ilmiön on todettu heikentyvän vähitellen. (Lehtonen 2010: 152.)

5.4 Kaksi- ja monikielisyys päivähoidossa

Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä on annettu yhä enemmän huomiota kielen merkitykselle hoidossa. Kunnan on huolehdittava lasten päivähoidosta annetun lain (36/1973) mukaan siitä, että lapselle annetaan päivähoitoa lapsen äidinkielellä, eli suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Päivähoidon ammattilaiset ovat jo pitkään pitäneet täysin luonnollisena sitä, että lapsi saa hoitoa omalla äidinkielellään. Kunnat ovat yleensä pystyneet huomioimaan vanhempien toivomukset päi-

vähoidossa käytettävästä kielestä. Oikean hoitokielen turvaamiseksi päivähoitoa on jaettu kielellisesti. (Suomen Kuntaliitto 2003: 26.)

Yksi päivähoidon tavoitteista on lapsen kielellisen ja kulttuurisen identiteetin vahvistaminen siten, että huomioidaan sekä lapsen yksilölliset että yhteiskunnan tarpeet. Varhaiskasvatussuunnitelman mukaan yksi päivähoidon tärkeä tehtävä on myös maahanmuuttajataustaisten lasten kotouttaminen. Kotouttamiseen kuuluu olennaisena asiana toimivan monikielisyyden mahdollistaminen. Päivähoidon tehtävänä on yleisesti lapsen kielitaidon kehittäminen. (Hassinen 2005: 143.)

Aluksi lapsi omaksuu sen kielen, jota puhutaan kotona. Tunteet ja arvot välittyvät äidinkielen kautta, koska suuri osa vuorovaikutuksesta tapahtuu kielen avulla. Tunteita ja arvoja on vaikea ilmaista yhtä tarkasti millään muulla kielellä. Vieraasta maasta kotoisin oleva lapsi yleensä opettelee maan kieltä kotinsa ulkopuolella. Kielen kunnollinen oppiminen on edellytyksenä uudessa kotimaassa selviytymiselle. Lapset oppivat kieltä nopeasti jäljittelemällä, mutta kokonaisvaltainen kielen osaaminen voi usein olla puutteellista. Jos vieraskielisellä lapsella on kielihäiriö, hän tarvitsee päivähoidon lisäksi yksilöterapiata. (Svård 1996: 174.)

5.5 Kaksikielisyydestä tehtyjä tutkimuksia

Kaksikielisyyden vaikutuksista ovat kiinnostuneita niin tutkijat kuin vanhemmatkin. Kaksikielisyyden vaikutuksista älylliseen, kognitiiviseen, kielelliseen ja sosiaaliseen kehitykseen on tehty tutkimuksia eri yhteyksissä. Tutkimuksia on tehty 1900-luvun alusta lähtien, ja tulokset olivat pitkään negatiivisia lapsen kehityksen kannalta. Pitkään uskottiin, että lapsi oppii kummastakin kielestä vain 50 %, jolloin lapsesta tulisi puolikielinen. Termillä puolikielisyys on ollut erityisesti Skandinaviassa halventava sävy. Nykytutkimukset ovat sittemmin kritisoinneet jyrkästi kaksikielisyyteen liitettyä puolikielisyyden pelkoa. (Hassinen 2005: 49.)

Kaksikielisyydestä on julkaistu myönteisiä tutkimustuloksia Kanadassa vuodesta 1962 lähtien (Pearl ja Lambert). Tutkimuksissa on otettu huomioon lasten verrat-

tavuus ja sosiaaliset seikat. Kaksikieliset lapset saavuttivat tutkimusten mukaan yksikielisiä parempia tuloksia testeissä, joissa edellytettiin luovuutta, joustavuutta ja ongelmanratkaisua. Tutkimuksissa ilmeni myös, että syntymästään saakka kaksikieliset lapset ovat yleensä tietoisia puhumistaan kielistä jo varhaisella iällä. Tietoisuus kielistä voi ilmetä monella eri tavoin, esimerkiksi kieliopillisten virheidен huomaamisena ja mielenkiintona kieliopillisia seikkoja kohtaan. (Hassinen 2005: 49.)

Sopivin ikä toisen kielen oppimiseen on askarruttanut monia tutkijoita ja väittelijöitä. Cumminsin (1980) tekemässä tutkimuksessa selvitettiin, kuinka nopeasti yksilö voi oppia toisen kielen. Cumminsin lisäksi muutkin kanadalaiset tutkijat ovat havainneet, että kielenoppimisen kannalta henkilön oma innokkuus oppia kieltä on tärkeää. Nopealle kielenoppimiselle ei ole löydetty mitään tiettyä ikää. Eri vaiheissa elämää yksilö käyttää erilaisia strategioita kielenoppimiseen. (Gripenberg 2001: 31.)

Oksaarin (1992) tekemän tutkimuksen mukaan kaksikielisyydellä on analyyttisen ajattelun lisäksi positiivista vaikutusta lapsen älylliseen kehitykseen. Kaksikielisellä lapsella on usein myös monivivahteisempi maailmankäsitys ja ymmärtäväinen suhtautuminen muihin ihmisiin. Kaksikielisen lapsen on helpompi opetella muitakin vieraita kieliä. Lapsi luo helposti kommunikaatiotilanteita ja oppii leikin kautta. (Hassinen 2005: 50.)

Folkhälsanin (2006) julkaisema tutkimus on antanut kannustavia tuloksia kaksikielisyydestä ja kuntoutuksesta. Tutkimus oli tehty esikouluikäisille, kielenkehityksessä normaalisti eteneville sekä kielihäiriöisille lapsille. Tutkimukseen osallistuneet lapset olivat aidosti kaksikielisiä. Tutkimuksen mukaan lasten mahdolliset kielihäiriöt eivät ainakaan pahennu kaksikielisyyden vaikutuksesta. Lisäksi lapsen aivotoiminnassa näkyy muutoksia jo lyhytkestoisinkin kielellisen kuntoutuksen ansiosta. Ohjeiden ymmärtämisessä, puheäänteiden hahmottamisessa, sanojen löytämisessä tai nimien oppimisessa kaksikielisyyys ei tulosten mukaan lisää ongelmia. Tosin sanavarasto ja kieleen liittyvä lyhytkestoinen muisti saattavat kaksikielisellä lapsella kehittyä hieman hitaammin kuin yksikielisillä. (Liiten 2006.)

6 TUTKIMUKSEN KUVAUS

6.1 Tutkimuksen kohde ja tutkimuskysymys

Tutkimuksen kohteena oli lastentarhanopettajia ja erityislastentarhanopettajia. Tutkimukseen osallistuneet työskentelevät varhaiskasvatuksen ja päivähoidon piirissä Vaasassa. Tutkimukseen osallistui yhteensä 10 henkilöä. Kaikki tutkimukseen osallistuneet olivat naisia.

Tutkimuksen avulla selvitettiin sitä, miten kielenkehityksen ongelmiin puututaan varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa lasten varhaista kielenkehitystä ja kielenkehityksen häiriöitä sekä selvittää kielenkehitystä tukevia asioita. Tarkoituksena oli myös selvittää millaisia kielenkehityksen häiriöitä ilmenee 0–6 -vuotiailla lapsilla. Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään miten kaksi – tai monikielisyys vaikuttavat lasten kielenkehitykseen. Tutkimuskysymyksenä tässä tutkimuksessa oli lasten varhaisen kielenkehitys ja siinä ilmenevät vaikeudet sekä näiden liittyminen kaksi- tai monikielisten lasten kielenkehitykseen.

6.2 Tutkimusmenetelmä

Laadullinen tutkimus auttaa ymmärtämään tutkimuskohdetta. Yleensä laadullisessa tutkimuksessa on pieni määrä tapauksia, mutta niitä pyritään tarkastelemaan mahdollisimman perusteellisesti. Tutkittavat valitaan melko harkinnanvaraisesti tutkimukseen. Laadullinen tutkimus sopii muun muassa toiminnan kehittämiseen. (Heikkilä 2004: 16.) Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta parantaa se, että tutkija esittää tarkasti miten tutkimus on toteutettu. Tarkoituksena on kertoa tarkasti, missä ja miten tutkimus on suoritettu. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009: 232.)

Kun tehdään kyselytutkimus, mittaus tapahtuu kyselylomakkeella. Vastaaja täyttää kyselylomakkeen. Kyselytutkimuksessa käytetään sekä avoimia että suljettuja osioita. Avoimiin osioihin vastataan vapaamuotoisesti ja suljettuihin osioihin on olemassa valmis vaihtoehto. (Vehkalahti 2008: 20 & 24.) Suljetuissa kysymyksis-

sä on valmiit vaihtoehdot, joista ympyröidään tai rastitetaan sopiva vaihtoehto. Tällaisia kysymyksiä nimitetään sekä monivalintakysymyksiksi että strukturoiduiksi kysymyksiksi. Tällöin vastausvaihtoehdot ovat tarkasti rajatut ja niitä on rajoitetusti. Sekamuotoisista kysymyksistä on kyse silloin kun ei tiedetä kaikkia vastausvaihtoehtoja vaihtoehtoja laadittaessa. Usein vastausvaihtoehto ”Muu, mikä?” on tällainen. Tutkimuslomakkeessa on kaksi osaa; saatekirje ja lomake. Saateen tehtävänä on kertoa tutkimuksen taustaa sekä selvittää miten lomakkeeseen vastataan. Saatekirjeen sisällössä tulee olla muun muassa seuraavia asioita; tutkimustietojen käyttötapa, tietojen luottamuksellisuudesta osio sekä kiitokset vastaamisesta. (Heikkilä 2004: 50 & 52,61–62.)

Tämä tutkimus oli kvalitatiivinen eli laadullinen. Tässä tutkimuksessa käytettiin tiedonhankintamenetelmänä kyselyä. Varhaiskasvatuksen ammattilaisille (lastentarhanopettajille ja erityislastentarhanopettajille) laadittiin kyselylomake, jossa oli yhdeksän kysymystä. Siinä kartoitettiin 0–6-vuotiaiden lasten varhaista kielenkehitystä ja kielenkehityksen vaikeuksia sekä kaksi- tai monikielisyyden vaikutusta lasten kielihäiriöiden esiintymiseen. Kyselyyn osallistuvilta pyydettiin noin viikkoa ennen lomakkeen antamista heidän suostumustaan kyselyyn. Kahdeksassa tapauksessa kymmenestä olimme itse paikalla, kun kyselyyn vastattiin. Kaksi muuta vastasivat lomakkeeseen vapaa-ajallaan. Kyselyiden suorittaminen vastaajien työpaikoilla osoittautui hyväksi ja aikaa säästäväksi ideaksi. Kyselyyn vastanneet antoivat positiivista palautetta tavastamme suorittaa kyselyt. Vastaajat saattoivat tarvittaessa kysyä lomakkeeseen liittyviä asioita, mutta heidän täytettäänsään lomaketta pyrittiin siihen, että vastaajaa ei johdatella.

Kysymyksistä yksi oli suljettu kysymys ja loput kahdeksan olivat avoimia kysymyksiä. Kyselyyn valittiin sellaisia henkilöitä, joilla on kokemusta kielenkehitykseen liittyvistä asioista sekä sellaisia, jotka työskentelevät kaksi- tai monikielisten lasten parissa. Näin pyrittiin saamaan tietoa monipuolisesti ja luotettavasti. Koska kyselyt annettiin vastaajille henkilökohtaisesti täytettäväksi, voitiin olla varmoja, että juuri heiltä saatiin myös vastaukset. Vastaajilla oli myös usein pitkä työkokemusalalta, mikä lisää myös tutkimuksen luotettavuutta.

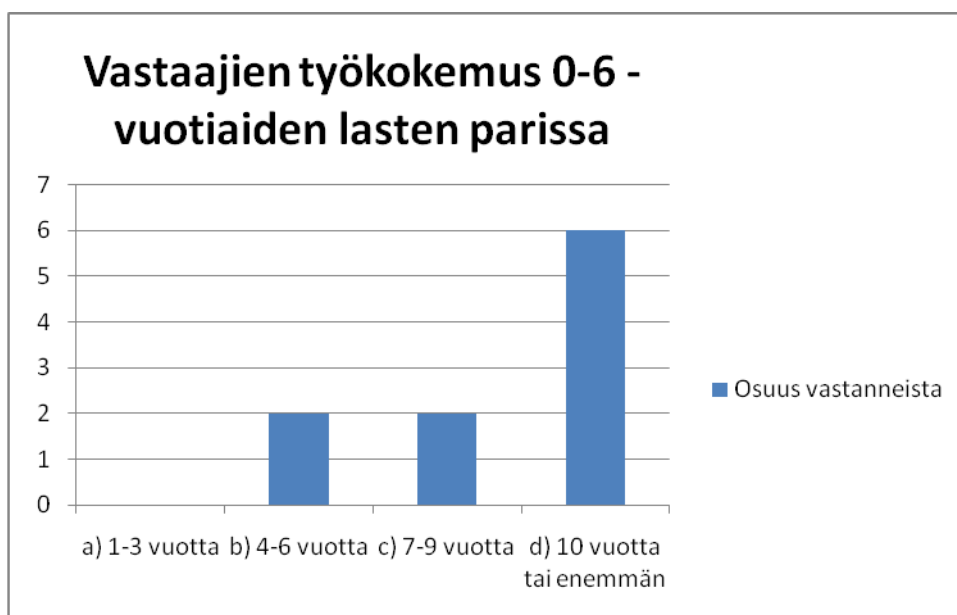
7 TULOKSET

7.1 Kyselyyn vastanneiden ammattinimikkeet ja työkokemus

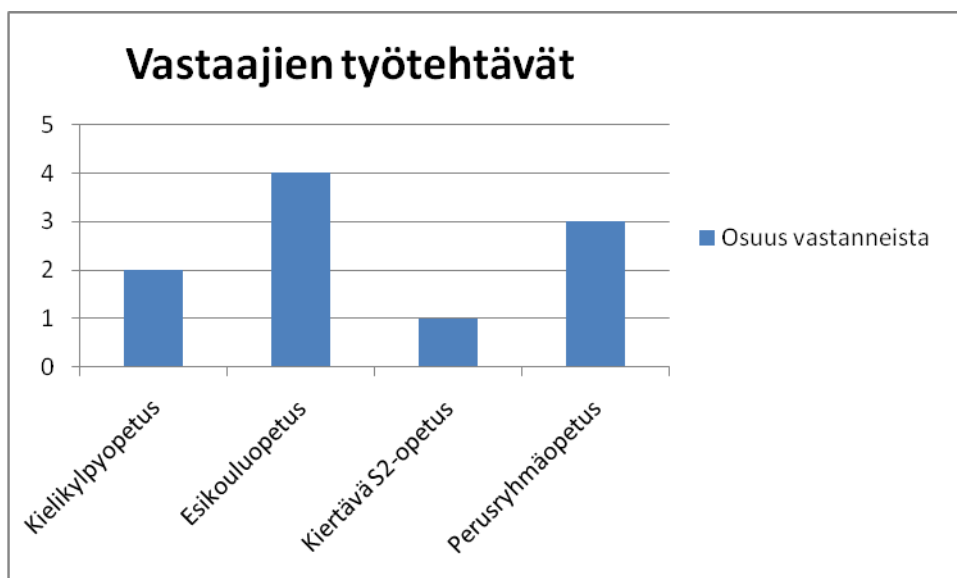
Useaan vaasalaiseen päiväkotiin otettiin yhteyttä tarkoituksena selvittää varhaiskasvatuksen ammattilaisten kiinnostusta ja suostumusta kyselyyn osallistumiseen. Noin puolet yhteydenotoista johti kyselyn täyttämiseen. Kyselyyn saatiin yhteensä 10 vastausta. Kaikki kyselyyn vastanneet varhaiskasvatuksen ammattilaiset työskentelivät lastentarhanopettajina. Puolet vastaajista työskenteli ”tavallisissa” 0–5-vuotiaiden lasten päiväkotiryhmissä. Loput työskentelivät kielikylvyssä, esikouluopettajana ja suomi toisena kielenä – lastentarhanopettajana.

Kuusi kymmenestä vastaajasta kertoi työkokemuksensa 0–6-vuotiaiden lasten parissa olevan 10 vuotta tai enemmän. Kaksi vastaajista oli työskennellyt 7–9 vuotta ja kaksi 4–6 vuotta. Seuraavalla sivulla olevista taulukoista ilmenee kyselyyn vastanneiden työkokemus 0–6-vuotiaiden lasten parissa sekä vastaajien työtehtävät.

Taulukko 1. Kyselyyn vastanneiden työkokemus 0–6 -vuotiaiden lasten parissa.

Taulukko 2. Kyselyyn vastanneiden työtehtävät 0–6 -vuotiaiden lasten parissa.

7.2 Lasten kielenkehityksen havainnointikeinoja

Vastaajat havainnoivat eri tavoin lasten kielenkehitystä riippuen omasta työku-
vastaan. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset havainnoivat lasten puheenkäyttöä
aikuisten ja lasten välisissä keskusteluissa. He voivat esimerkiksi esittää lapsille
kysymyksiä, ja seurata miten lapsi vastaa kysymyksiin. Kahta kieltä puhuvien
lasten kanssa työskentelevät vastaajat kertoivat pyytävänsä lasta kääntämään sa-
nomansa sanat tai lauseet omalle äidinkielelleen. Näin on mahdollista saada sel-
ville, että ymmärtääkö lapsi toista kieltä. Myös lukiessa satuja yksikielisille lapsil-
le on mahdollista avata sanojen merkityksiä kysymällä, mitä jokin sanan tarkoit-
taa. Kuuntelemalla lasten puhetta selviää esimerkiksi, puuttuuko sanoista kirjai-
mia. On myös mahdollista havainnoida, että pystyykö lapsi keskustelemaan loogi-
sesti. Oma läsnäolo mainittiin tärkeäksi lasten kielenkehitystä havainnoidessa.
Vanhempien kanssa keskustelemalla on mahdollista selvittää miten lapsi käyttää
kieltä kotiloissa. Kyselyssä tuli ilmi, että myös maahanmuuttajalasten vanhem-
milta kysytään millaista lasten kotikielen ja suomen kielen käyttö on kotiloissa.

Havainnointia on mahdollista suorittaa seuraamalla lasten keskinäistä kielenkäyt-
töä leikeissä. Lapsen puhuminen eri tilanteissa, esimerkiksi aamupiirissä, oli ha-
vainnoinnin kohteena. Oli mahdollista seurata, miten riimien, laulujen ja lorujen
seuraaminen ja ääntäminen sujuu lapselta. Aamupiirien aikana voidaan havain-
noida myös lapsen puhumisen rohkeutta. Vastaajat mainitsivat satujen lukemisen
ja pelien pelaamisen olevan yksi havainnointikeino. Saduttaminen koettiin myös
hyväksi tavaksi havainnoida lasten kielenkehitystä. Lasten kielenkehitystä on
mahdollista havainnoida toimimalla itse kielellisenä ”esikuvana”, ei välttämättä
korjaamalla lasten tekemiä kielellisiä virheitä.

Erilaisia testejä voidaan käyttää kielenkehityksen havainnoinnin apuna, kuten
esimerkiksi ” Repun takanassa”- kansiota, Kettutestiä tai Kielirakettia. Ammatti-
laisilla on käytössään myös kuvakortteja havainnointikaavakkeita. Viisivuotiailla
lapsilla kielenkehitystä kartoitetaan viisivuotispaketilla. Esikouluikäisillä käyte-
tään kielen havainnoinnissa kuusivuotistehtäviä. Tärkeinä ammattilaiset pitivät
kielenkehityksen havainnoimisen ja analysoinnin lisäksi dokumentointia. Kaikki-

en lasten kohdalla ei välttämättä suoriteta kirjallista dokumentointia, ainoastaan havaittaessa erityisiä piirteitä lapsen kielellisessä kehityksessä. Vastauksista tuli ilmi, että havainnoinnissa voidaan käyttää apuna ruotsinkielistä TRULLE- kieliohjelmaa.

7.3 0–6-vuotiaiden lasten kielenkehitystä tukevia ja haittaavia tekijöitä

7.3.1 0–6-vuotiaiden lasten kielenkehitystä tukevia tekijöitä

Varhaiskasvatuksen ammattilaiset kokivat ryhmän hyvän ilmapiirin tukevan 0–6 vuotiaiden lasten kielenkehitystä. Lapsen ympäristön tulisi vastaajien mukaan mahdollistaa aktiivisen vuorovaikutuksen. Pienryhmien todettiin parantavan mahdollisuuksia lasten kuuntelemiseen ja keskinäiseen vuorovaikutukseen. Pienryhmissä kielihäiriöisille lapsille on mahdollista järjestää tukiohjelmia. Lasten kanssa keskusteleminen ja esimerkiksi mallittaminen koettiin kielenkehitystä tukevaksi asiaksi. Lapsen kielenkehitystä tukee aidosti kuulluksi tuleminen.

Suurin osa vastaajista kertoi kielenkehitystä tukevaksi asiaksi loruttelemisen, riittelyn, laulamisen sekä satujen kuuntelemisen. Kuvien käyttö koettiin myös merkitykselliseksi. Kuvien avulla on mahdollista selittää tai kertoa lapselle asioita. Kuvia voi käyttää esimerkiksi aamupiireissä ja lauluissa. Leikkimisen, oman kehonkielen ja ilmeiden käytön todettiin myös tukevan lasten kielenkehitystä. Sekä hoitohenkilökunnan että vanhempien tuki, läsnäolo ja aktiivinen rooli mainittiin 0–6 vuotiaiden lasten kielenkehitystä tukevinasiaina.

Kodin ja päiväkodin yhteiset tavoitteet ja asenne tukevat vastaajien mielestä lasten kielenkehitystä. Kannustaminen ja positiivisen palautteen antamisen koettiin tukevan kielenkehitystä. Merkittävä osa tutkimukseen osallistuneista piti tärkeänä aikuisen antamaa oikeaa mallia eli syötettä. Aikuisten tulisi käyttää oikeaa kieltä, oikeita sanamuotoja ja ehjiä lauseita. Varhaiskasvatuksessa käytettiin sanojen toistoa eri tilanteissa. Toiston koettiin olevan yhteydessä lasten kielenkehitykseen. Erityisesti maahanmuuttajalasten koettiin hyötyvän toistoista. Maahanmuuttajalas-

ten toisen kielen kehitykseen todettiin vaikuttavan jatkuva ja systemaattinen S2-kielen opetus. Lasten kielitaidon havainnointi ja dokumentointi koettiin tärkeäksi.

7.3.2 0–6 vuotiaiden lasten kielenkehitystä haittaavia tekijöitä

Suuret ryhmäkoot mainittiin lasten kielenkehitystä haittaavaksi asiaksi. Keskittymisvaikeudet voivat haitata kaksikielisten lasten kielenkehitystä. Vastauksista tuli ilmi, että joskus aikuiset ymmärtävät lapsen puhetta liian herkästi, asiayhteyteen liittyen. Aikuisten huonon kielellisen mallin ja ”ruman” kielenkäytön todettiin olevan haittatekijä lasten kielenkehitykselle. Aikuisten tulisi vastaajien mukaan välttää ”aikuiselta aikuiselle” – puhetta, jota lapset eivät ymmärrä. Lapsille ei tulisi vastaajien mukaan myöskään ”lässyttää” tai puhua epäselvästi. Vähäiset vuorovaikutuskontaktit ja köyhä kielellinen ympäristö haittaavat lasten kielenkehitystä. Lasten kielenkehitystä haittaa aikuisten antama liian vähäinen aika, jolloin lapset eivät saa keskustella riittävästi. Vastaajien mukaan lasten kokema turvattomuus ja epävarma olo saattaa olla haitaksi kielenkehitykselle.

Neljä vastaajaa kymmenestä piti liiallista TV:n katselua, tietokoneen käyttöä sekä pelien pelaamista haitallisena 0–6 vuotiaiden lasten kielenkehitykselle. Vastauksista tuli ilmi huoli siitä, että vanhemmat eivät enää lue kirjoja lapsilleen ja television katseluun kuluu runsaasti aikaa. Vastaajien mukaan lastenohjelmat, videot tai tietokonepelit eivät korvaa luonnollista vuorovaikutusta.

Kielen kehityksen ongelmiin ajoissa puuttuminen oli ammattilaisten mielestä tärkeää. Lapsen täytyy vastaajien mukaan kokea luonnollista vuorovaikutusta aikuisen ja toisten lasten kanssa. Myös hiljaisille lapsille täytyy antaa riittävästi mahdollisuuksia vuorovaikutukseen. Maahanmuuttajavastaisuuden todettiin olevan haitaksi maahanmuuttajalasten kielen kehitykselle. Vastauksista ilmeni, että ihmisillä on myös asenteellisuutta toisen kielen opettamisen tärkeyteen. Asenteellisuutta pidettiin haitallisena tekijänä lasten kielenkehitykselle.

7.4 Lasten kielenkehityksen vaikeuksia 0–6 vuotiailla lapsilla

7.4.1 0–3 -vuotiaiden lasten kielellisiä vaikeuksia

Varhaiskasvatuksen ammattilaiset kertoivat kyselyn vastauksissa puhumattomuuden, viivästyneen puheenkehityksen sekä artikulaatiovaikeudet esimerkkeinä 0–3 vuotiaiden lasten kielellisistä häiriöistä. Esimerkkinä kielellisestä viivästyelmästä oli lapsi, joka ei vielä 3-vuotiaana puhu ollenkaan. Ne lapset, joilla on viivästynyt puheenkehitys, oppivat vastausten mukaan puhumaan myöhemmin kuin muut ikäryhmänsä lapset. Vastauksista ilmeni, että arat tai hiljaiset lapset eivät välttämättä uskalla keskustella aikuisen kanssa.

Epäselvän puheen, heikon sanavaraston sekä kirjainten puuttumisen sanoista todettiin olevan 0–3 vuotiaiden lasten tyypillisiä kielellisiä vaikeuksia. Kielihäiriöillä lapsilla saattaa olla myös puutteita äänteissä. Änkyttämisen kerrottiin olevan yksi kielellinen häiriö. Vastauksissa tuli ilmi myös tapaus, jossa lapsi puhui sanoja 2-vuotiaana, mutta myöhemmin sulkeutui syvään autismiin, jolloin puhe loppui. Vastaajien mukaan fyysiset ominaisuudet, esimerkiksi kielijänteen tiukkuus voi aiheuttaa kielellisiä vaikeuksia lapselle.

Vastaajat kokivat toisen kielen opettamiseen liittyvän sitoutumattomuuden olevan riskitekijä lasten kielellisille vaikeuksille. Ammattilaisten todettiin suorittavan toisinaan ”musta tuntuu”-toimintaa, jolloin lasten todellinen kielitaidon taso saattaa jäädä epäselväksi. Dokumentoinnin havaittiin olevan toisinaan puutteellista. Havaittuja asioita ei aina ole kirjattu ylös asianmukaisesti, jolloin kielen kehittymistä voitaisiin arvioida.

7.4.2 4–6-vuotiaiden lasten kielellisiä vaikeuksia

Varhaiskasvatuksen ammattilaiset mainitsivat 4–6-vuotiaiden lasten kielellisiksi vaikeuksiksi änkyttämisen sekä kirjainten (s, r, k) ja äänteiden puuttumisen. Kielihäiriöiset saattavat vastaajien mukaan korvata puuttuvia kirjaimia (esimerkiksi t-kirjaimen k-kirjaimella, tai r-kirjaimen l-kirjaimella). Myös tavujen paikka saattaa

vaihtua (esimerkiksi orava on ”ovara”). Vastaajien mukaan myös sanat saattavat mennä sekaisin 4–6 vuotiailla kielihäiriöisillä lapsilla. Tällöin sanoilla on jokin sama merkitys, mutta ne eivät tarkoita samaa asiaa. Kielihäiriöisellä lapsella puhe voi kokonaisuudessaan olla epäselvää. 4–6 vuotiaiden lasten kielellisistä vaikeuksista mainittiin nimeltä dysfasia ja afasia. Myös autismi-tyyppiset häiriöt voivat aiheuttaa lähinnä puheen ymmärtämisen vaikeuksia. Kielihäiriöisillä lapsilla saattaa olla vastaajien mukaan myös heikko sanavarasto.

Ammattilaiset kertoivat, että hiljaisilla lapsilla saattaa olla suuria vaikeuksia puheen voimakkuuden tuottamisessa. Hiljaisten lasten kielenkehitystä on myös ammattilaisten mukaan vaikea arvioida. He eivät välttämättä osallistu keskusteluihin, vastaa kysymyksiin tai laula lauluhetkissä. Epälooginen kerronta ja epäselvä puhe mainittiin kielellisinä häiriöinä. Vastaajien mukaan 4–6 vuotiailla lapsilla kielenkehityksen häiriöt voivat tulla ilmi suppeana sanavarastona tai lyhyiden lauseiden käyttämisenä.

Suuret ryhmäkoot vaikuttavat haitallisesti kyselyn mukaan 4–6 vuotiaiden lasten kielenkehitykseen. Suurissa ja vaativissa ryhmissä työskentelevillä kasvattajilla ei ole riittävästi resursseja puuttua lasten kielenkehitykseen. Vastaajien mukaan toisinaan kielihäiriöisten lasten ongelmiin ei puututa riittävän ajoissa. Samoin kuin 0–3 vuotiaiden lasten kohdalla, myös 4–6-vuotiaiden lasten kielenkehitystä vaikeuttavat varhaiskasvatuksen ammattilaisten ”musta tuntuu”-toiminta sekä dokumentoinnin puute. Myös sitoutumattomuus toisen kielen opettamiseen vaikuttaa vastaajien mukaan lasten kielenkehitykseen.

7.5 Lastentarhanopettajien toimet kielenkehityksen vaikeuksissa

Varhaiskasvatuksen ammattilaiset kertoivat seuraavansa lasten puhetta ja kieltä, ja kirjoittavansa ylös omat havaintonsa. Havaintoja dokumentoituaan ammattilaiset keskustelevat oman tiiminsä sekä lapsen vanhempien kanssa. Keskustelussa vanhempien kanssa selvitetään vanhempien huomioita lapsen kielellisistä häiriöistä ja mahdolliset vanhempien tekemät toimet asian suhteen.

Vanhempien kanssa käydyn keskustelun jälkeen voidaan ottaa yhteyttä myös erityislastentarhanopettajaan. Kasvattajat voivat täyttää huolen kaavakkeen lapsen kielellisistä ongelmista. On mahdollista järjestää yhteistyöpalaveri vanhempien sekä puheterapeutin ja erityislastentarhanopettajan kanssa. Vastaajien mukaan vanhemmat ottavat usein itse yhteyttä neuvolaan ja sitä kautta pyrkivät saamaan lapsen puheterapiaan. Toisinaan varhaiskasvattajat suosittelevat vanhempia ottamaan yhteyttä neuvolaan ja keskustelemaan lapsen kielellisistä vaikeuksista sekä mahdollisesta puheterapiaan lähettämistä. Kasvattajat olivat myös pyytäneet neuvoja ja ohjeita puheterapeutilta.

Havaittuaan lapsella kielellisiä vaikeuksia ammattilaiset kertoivat kyselyn vastauksissa lisäävänsä kuvakorttien käyttöä, ohjaavansa lasta lisäohjeilla ja valitsemalla lapselle puheenkehitystä edistäviä pelejä (esimerkiksi ”Arvaa kuka?” tai ”Ekapeli”). Kielihäiriöiden tukemisessa voidaan käyttää Internetissä olevia sivustoja, esimerkiksi Papunettiä. Vastaajat kertoivat myös loruttelevansa ja lukevansa satuja tietoisesti kielihäiriöisille lapsille. Laulu- ja loruhetkissä kaikki lapset osallistuvat tasapuolisesti, eivätkä pelkästään kielihäiriöiset. Vastaajien mukaan lapsille voi selittää vaikeiden sanojen merkityksiä esimerkiksi satuja lukiessa. Havaittuaan lapsella kielellisiä vaikeuksia ammattilaiset voivat käyttää tukitoimena suujumppaa.

Aikuisen antaman hyvän kielellisen mallin sekä lapsen kuuntelemisen koettiin olevan merkityksellisiä asioita. Vastauksissa tuli ilmi, että ammattilaiset nimeävät usein esineitä, tunteita ja asioita kielihäiriöisille lapsille. Havaittuaan lapsella kielellisiä häiriöitä vastaajat kertoivat puhuvansa lapselle selkeästi rikasta kieltä sekä korjaavansa lapsen puhetta tarvittaessa. Vastaajat kertoivat, että on tärkeää antaa lapsen puhua rauhassa änkytyksen estämiseksi. Lasta voi pyytää myös toistamaan väärin taivutettuja sanoja oikeassa muodossa.

7.6 Kaksi- tai monikielisyiden vaikutukset lasten kielenkehitykselle

7.6.1 Kaksi- tai monikielisyiden myönteisiä vaikutuksia

Varhaiskasvatuksen ammattilaisten mielestä lapsen kielen oppiminen riippuu lapsesta. Jos lapsella on kielellistä lahjakkuutta, hänen on mahdollista oppia hyvin useita kieliä. Myös oman äidinkielen vahvuus voi vaikuttaa toisten kielten oppimiseen. Vastaajien mielestä kaksi- tai monikielisyys voi tukea lasten kielenkehitystä. Tällöin lapsien kuvailtiin saavan toisen kielen ”kaupan päälle”. Vastaajien mielestä kaksi- tai monikieliset lapset voivat oppia myös muita kieliä helpommin, koska heillä on valmiina oma ”kielistrategia”.

Kaksikieliset lapset oppivat varhaiskasvatuksen ammattilaisten mukaan tietämättään pienestä pitäen tekemään huomioita kielen rakenteesta ja erilaisuuksista. Kaksi- tai monikieliset lapset oppivat vastaajien mukaan puhumaan ja ajattelemaan monilla kielillä. Erityisesti suomenkieliset lapset oppivat ääntämään sanoja oikein ruotsin kielellä, mikä saattaisi olla vaikeaa myöhemmin. Ammattilaisten mukaan vanhempien asenteella omaan kieleen ja kulttuuriin on merkitystä lapsen kielten oppimiselle.

7.6.2 Kaksi- tai monikielisyiden haittavaikutuksia

Kaksi- tai monikielisyydellä mainittiin olevan myös haittavaikutuksia lasten kielenkehitykseen. Jos lapsi ei ole kielellisesti lahjakas, kielet saattavat varsinkin alkuvaiheessa sekoittaa. Puolikielisyys mainittiin ongelmaksi. Puolikielisellä lapsella mistään kielestä ei tule vahvaa. Alkuvaiheessa toisen kielen oppiminen voi olla hidasta sekä viivästyttää kielenkehitystä.

Kaksi- tai monikielisellä lapsella toinen kielistä voi olla toista heikompi. Suomen kielen taivutuksen mainittiin olevan vaikeaa joillekin lapsille. Kahta tai useampaa kieltä puhuvan lapsen sanavarasto voi olla suppea. Tällöin lapsi ei osaa äidinkieltään eikä toista kieltä hyvin, jolloin lapsi puhuu helposti sekakieltä.

7.7 Kaksi- tai monikielisillä lapsilla havaittuja kielellisiä häiriöitä

Kaksi- tai monikielisyydellä mainittiin olevan hättavaikutuksia lasten kielenkehitykseen. Kaksi- tai monikielisellä lapsella toinen kielistä voi olla toista heikompi ja he saattavat sekoittaa kieliä keskenään. Suomen kielen taivutuksen ja lauserakenteiden mainittiin olevan vaikeaa joillekin lapsille. Kahta tai useampaa kieltä puhuvan lapsen sanavarasto voi olla suppea ja hän saattaa korvata suomenkielen sanoja muunkielisillä sanoilla. Puolikielisyyys mainittiin myös ongelmaksi. Kyselyn vastauksissa tuli ilmi, että kaksi tai monikieliset lapset hakevat unohtunutta sanaa, puhuvat käsillään tai kertovat kiertoilmaisun kautta haluamaansa asiaa. Ongelma tässä on, että lapset tulevat ymmärretyksi, mutta lauseet eivät ole kielipillisesti oikein. Mallittaminen on tärkeää, jotta sanat opitaan lausumaan oikein. Kyselyssä tuli ilmi, että lapsi saattaa hermostua ja kiukustua siitä ettei tule ymmärretyksi.

Kyselyssä tuli ilmi, että somalitaustaisilla lapsilla todettiin olevan vaikeuksia kirjaimen kanssa. Sanojen pätkiminen mainittiin ongelmaksi kaksi- tai monikielisillä lapsilla. Ammattilaisten mielestä ei ole kannattavaa sijoittaa varhaislapsuudessa kielellisistä vaikeuksista kärsivää lasta esimerkiksi kielikylpyyn tai vieras-kieliseen ryhmään. Tällöin lapsen kielellinen kehitys saattaisi vaarantua. Lapsilla täytyy olla kiinnostusta ja motivaatiota kielenoppimiseen. Vastaajat kertoivat myös siitä, että toisinaan lapset aloittavat puhumisen myöhemmin kaksi- tai monikielisyydestä johtuen. Lapsilla saattaa olla puheenkehityksen viivästymä omassa äidinkielessään jolloin on hankalaa oppia sanoja uudella kielellä. Kaksi- tai monikielisillä lapsilla saattaa myös esiintyä puhumattomuutta. Vastauksista tuli ilmi, että lapsi saattaa myös valita vain toisen kielen eikä suostu puhumaan toista kieltä ollenkaan. Kaksi tai monikielisillä lapsilla on vastaajien mukaan esiintynyt myös dysfasiaa ja afasiaa.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tiedonhankintamenetelmänä tutkimuksessa käytettiin kyselyä. Kyselyyn vastanneilla lastentarhanopettajilla oli paljon arvokasta tietoa 0–6-vuotiaiden lasten kielellisestä kehityksestä sekä kaksi- tai monikielisyyden vaikutuksista kielellisiin häiriöihin. Kysely oli sopiva menetelmä tässä tutkimuksessa. Kohderyhmää olisi voinut olla vaikea saada osalliseksi tutkimukseen muilla tavoin.

Lasten varhaisen kielenkehityksen havainnointi vaikutti olevan riippuvainen vastaajien työnkuvasta. Työnkuvaan liittyi esimerkiksi se, oliko vastaajalla oma lapsiryhmä ohjattavanaan. Lasten kielenkehityksen havainnointia pystyi suorittamaan lapsiryhmässä työskentelyn lisäksi myös tapaamalla lasta tarvittaessa sekä keskustelemalla lapsen vanhempien ja muita lasta hoitaneiden ammattilaisten kanssa. Työskentelykeinoista esille tulivat useasti lapsen kanssa keskustelemisen ja lapsen kuuntelemisen ohella lapsen kielenkäytön seuraaminen eri tilanteissa sekä testien tekeminen.

Kyselyyn saatujen vastauksien perusteella oli mahdollista päätellä, että lasten kielenkehitykseen voi vaikuttaa myönteisesti monella eri tapaa. Lapsilla tulisi vastaajien mukaan olla vuorovaikutukseen kannustava ja kielellisesti rikas ympäristö. Pienryhmien todettiin olevan eduksi lasten kielenkehitykselle. Lähes kaikki vastaajat kertoivat käyttävänsä satujen, lorujen, riimien kertomista sekä laulujen laulamista lasten kielenkehityksen tukemisessa. Vastauksissa painotettiin aikuisen antaman hyvän kielellisen mallin merkitystä lasten kielenkehitykselle. Maahanmuuttajalasten systemaattista toisen kielen opetusta korostettiin kielenkehitystä tukevana asiana.

Suuret ryhmäkoot, köyhä kielellinen ympäristö sekä aikuisten antama huono kielellinen malli mainittiin usein kyselyn vastauksissa kielenkehitystä haittaavina asioina. Moni vastaajista ilmaisi huolensa lasten mahdollisuuteen saada luonnollista vuorovaikutusta. Lapsille ei vastaajien mukaan esimerkiksi lueta kirjoja kovinkaan paljoa. Lukemisen sijaan lasten annetaan katsoa televisiota tai pelata tie-

tokonepelejä. Myös ammattilaisten liian myöhäinen puuttuminen lasten kielellisiin häiriöihin todettiin olevan haitaksi lasten kielenkehitykselle.

Änkyttäminen, artikulaatiovaikeudet, epäselvä puhe sekä sanojen puuttuminen tulivat usein esiin 0–3 -vuotiaiden lasten kielellisinä vaikeuksina. Änkyttäminen, kirjainten puuttuminen sanoista ja tavujen paikan vaihtuminen mainittiin vastauksissa tyypillisiksi 4–6-vuotiaiden lasten kielellisiksi vaikeuksiksi. Sanojen väärä merkitys, suppea sanavarasto sekä lyhyet lauseet tulivat myös esiin kysyttäessä kielellisistä vaikeuksista. Lapsen hiljaisuuden ja arkuuden mainittiin vaikeuttavan kielihäiriöiden havaitsemista. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten ”musta tuntuu”-toiminta, dokumentoinnin puute ja työhön sitoutumattomuus koettiin uhiksi lasten varhaiselle kielenkehitykselle.

Enemmistö kyselyyn vastanneista lastentarhanopettajista kertoi keskustelewansa asiasta oman tiiminsä kanssa havaittuaan lapsella kielellisiä häiriöitä. Yhteyden ottaminen lapsen vanhempiin oli vastausten mukaan tärkeää tehdä ennen yhteyden ottamista muihin ammattilaisiin. Vanhempien kanssa suoritettun keskustelun jälkeen asiaa voidaan lähteä hoitamaan erityislastentarhanopettajan ja/tai puheterapeutin kanssa. Lähetteen puheterapeutille voi saada myös neuvolasta. Yleisiksi käytännön toimiksi omassa työssään lastentarhanopettajat mainitsivat muun muassa loruttelun, satujen lukemisen sekä pelien pelaamisen. Aikuisen antamaa hyvää kielellistä mallia ja rikasta kielellistä ympäristöä pidettiin tärkeinä asioina tukiessa kielihäiriöistä lasta.

Kyselyyn saaduista vastauksista oli mahdollista päätellä kaksi- tai monikielisyyden vaikuttavan lapsen kielenkehitykseen joko myönteisellä tai kielteisellä tavalla. Yksi vastaaja ei osannut kommentoida kysymystä. Suuri osa vastaajista uskoi kielellisesti lahjakkaan lapsen hyötyvän kaksi- tai monikielisyydestä. Kaksi- tai monikielinen lapsi oppii tietämättään tekemään huomioita kielten erilaisuuksista ja rakenteista. Useampien kielten oppiminen on vastaajien mukaan tällöin helpompaa. Vastausten mukaan kielellisesti lahjattomat tai kielellisistä häiriöistä kärsivät lapset saattavat saada kielteisiä vaikutuksia kaksi- tai monikielisyydestä. Kielteiset vaikutukset saattavat ilmentua kielenkehityksen hidastumisena, sekä

lapsella saattaa ilmentua ”puolikielisyttä”. Puolikielisydellä tarkoitetaan tilaa, jossa lapsi ei osaa kumpaakaan puhumistaan kielistä kunnolla. Suomen kielen taivutuksen ja lauserakenteiden todettiin olevan haasteellisia kielihäiriöisille kaksi- tai monikielisille lapsille. Vastauksien mukaan kielihäiriöistä lasta ei kannata sijoittaa kielikylpyyn tai vieraskieliseen ryhmään.

9 POHDINTA

Kielellinen ympäristö vaikuttaa lapsen kielenkehitykseen. Ihmiset puhuvat eri tavoin. Kielen lisäksi esimerkiksi murre, puheen nopeus sekä sanavalinnat vaihtelevat puhujien mukaan. Ollessaan ihmisten kanssa tekemisissä rikkaassa kielellisessä ympäristössä lapsi saa vaikutteita monenlaisista kielellisistä malleista itselleen. Satujen lukeminen lapselle kehittää hänen kuuntelu- ja ajattelutaitojaan. Teoria osuudessa tuli ilmi kielen kehitykselle myönteisiä tekijöitä, joita ovat muun muassa lorut, laulut, riimit ja lukeminen. Kun kysyimme varhaiskasvatuksen ammattilaisilta kielenkehitystä tukevia asioita kyselyssä, saimme vastaukseksi näitä samoja asioita. Teoria ja käytäntö kohtasivat hyvin tässä asiassa.

Päivähoidossa lasten kielenkehitykseen kiinnitetään erityistä huomiota. Lasten leikkejä havainnoidaan ja heidän kertomuksiaan dokumentoidaan, jotta saataisiin käsitys kielenkehityksestä. Dokumentoinnin puute tuli esiin kielenkehitystä haittaavana tekijänä kyselyn vastauksissa. Jos lapsesta ei ole dokumentoitu mitään tai hyvin vähän, on haasteellista selvittää esimerkiksi missä vaiheessa kielenkehityksen vaikeudet ovat alkaneet ja olisiko niille voinut tehdä jotain jo varhaisemmassa vaiheessa. Miksi ammattilaiset eivät sitten dokumentoi? Ajanpuute, henkilökunnan vähyys ja suuret ryhmäkoot saattavat olla dokumentointia estäviä tekijöitä. Dokumentointia olisi hyvä tehdä kaikista lapsista, ei pelkästään niistä joilla on kielellisiä vaikeuksia. Leikeistä ja sadutuksista jää mukavia muistoja lapselle itselleen, kun joku on kirjannut niitä paperille.

Television ja videoiden katselu sekä tietokonepelien pelaaminen nähtiin tutkimuksessa haitalliseksi tekijäksi lasten kielenkehitykselle. Ne vievät aikaa luonnolliselta yhdessäololta, jossa keskustellaan ihmisten kanssa, luetaan kirjaa tai tehdään asioita yhdessä. Peleissä kielenkäyttö voi olla yksipuolista ja samoja lauseita toistavaa, jolloin kieli ei ole rikasta ja monipuolista. Lastenohjelmissa saattaa olla kielenkehitykselle myönteisiäkin asioita. Lapsi oppii ehkä lauluja ja loruja myös ohjelmien kautta ja joissakin lastenohjelmissa on yhdistetty lauluihin myös liikuntaa, joten lasten passiivisuutta on yritetty vähentää. Tässä korostuu erityisesti van-

hempien rooli. He päättävät, miten paljon lapsi katsoo televisiota tai pelaa tietokonepelejä päivän aikana.

Lapsen kielenkehitys on yksilöllistä ja henkilökunnan tulisikin olla herkkä havaitsemaan kielen kehityksen viivästymiä ja vaikeuksia. Tärkeää on huomata, mikä kuuluu lapsen luonnolliseen kehitykseen ja mikä taas on kielenkehityksen häiriö. Se, että asioihin puututaan riittävän ajoissa ja autetaan lasta pientenkin vaikeuksien yli, auttaa estämään mahdollisia tulevia ongelmia. Myöhemmin esimerkiksi totutusta väärästä puhetavasta voi olla vaikea pois oppia. Puheterapiaan saattaa olla pitkä jono ja apu voi tulla liian myöhään. Tällöin olisikin tärkeää, että puheterapeutilta voisi kysyä hyväksi havaittuja neuvoja, joita voisi käyttää päivähoitossa myös koko ryhmän kanssa. Tällöin ei eroteltaisi myöskään kielihäiriöisiä lapsia erikseen vaan kaikki voisivat harjoitella niitä asioita.

Havaitsimme, että lasten kielenkehityksen liittyvä termistö on muuttunut. Esimerkiksi termiä dysfasia ei enää käytetä alan uusimmassa kirjallisuudessa. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset kuitenkin käyttävät ainakin puhekielessä termiä dysfasia, mikä tuli ilmi kyselymme vastauksissa.

Päivähoitoryhmissä on paljon maahanmuuttajalapsia ja heidän suomen kielen oppimiseen kiinnitetään paljon huomiota, jotta he kotoutuisivat ja oppisivat suomen kielen hyvin. Lapsella on oikeus puhua omaa äidinkieltään, mutta jos samankielisiä maahanmuuttajia on monta samassa ryhmässä, miten hyvin he oppivat puhumaan suomen kieltä. Puhuvatko he keskenään omaa kieltä, koska se on luonnollisesti helpompaa? Miten suomalaisten lasten suomenkielen kielenkehitys turvataan, jos ryhmässä on paljon lapsia, jotka puhuvat muita kieliä kuin suomen kieltä. Lasten välille ei tällöin ehkä tule keskinäistä kielellistä vuorovaikutusta, jos he eivät ymmärrä toisiaan. Suomenkieliset lapset puolestaan saattavat toimia suomenkielen ”opettajina” muunkielisille lapsille ja näin rikastuttaa heidän suomenkielen osaamistaan.

Folkhälsanin vuonna 2006 tekemä tutkimus kaksikielisyyden vaikutuksista tuki oman tutkimuksemme tuloksia. Sanavaraston kehittyminen hitaammin kaksikieli-

sillä lapsilla tuli ilmi sekä Folkhälsanin tutkimuksessa, että kyselyymme saaduissa vastauksissa. Kyselyymme saatujen tulosten mukaan kaksikielisen lapsen sanavaraston hitaampi kehittyminen verrattuna yksikieliseen lapseen saattaa myös olla osallisena hitaampaan kielenkehitykseen.

Jatkotutkimusaiheita voisivat olla kouluikäisten lasten kielenkehitys. Onko ennen koulun aloitusta ehkä olleita kielenkehityksen häiriöitä pystytty kuntoutuksen avulla vähentämään tai poistamaan kokonaan ala- tai/ ja yläkoulun aikana. Miten kielenkehityksen vaikeudet vaikuttavat lukemisen ja kirjoittamisen oppimiseen?

Toivomme, että tästä työstä on apua päivähoidon ammattilaisille, jotka kohtaavat työssään kielenkehityksen vaikeuksia sekä kaksi- tai monikielisiä lapsia. Toivottavasti työ herättää myös keskustelua dokumentoinnista ja sen puuttumisesta sekä siitä, miten tärkeää se on lasten kielenkehityksen havainnoinnissa. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset työskentelevät eri tavoin kielenkehityksen tukemiseksi. Olisi tärkeää saada yhtenäinen linja kielenkehityksen havainnointiin, dokumentoimiseen ja kielihäiriöisen lapsen kuntoutukseen.

LÄHTEET

Aaltonen, Olli & Portin, Petter (2010). Puheen evoluutio ja kehitys kommunikaatiomuodoksi. Teoksessa: Kieli ja aivot, 12, 18–19. Korpilahti Pirjo, Aaltonen Olli & Laine Matti (toim.). Helsinki. Art-Print oy.

Adenius-Jokivuori, Merja (2004). Päivähoito. Teoksessa: Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa, 304, 307 & 318. Siiskonen, Tiina & Aro, Tuija & Ahonen, Timo & Ketonen, Ritva (toim.) Juva. WS Bookwell Oy.

Ahonen, Timo & Aro, Tuija & Siiskonen, Tiina & Ketonen, Ritva (2004). Kielen oppiminen ja oppimisvaikeudet – leikin asia? Teoksessa: Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa, 362. Siiskonen, Tiina & Aro, Tuija & Ahonen, Timo & Ketonen, Ritva (toim.) Juva. WS Bookwell Oy.

Ahonen, Timo & Lyytinen, Paula (2004). Kielen kehityksen vaikeudet. Teoksessa: Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa, 86. Siiskonen, Tiina & Aro, Tuija & Ahonen, Timo & Ketonen, Ritva (toim.) Juva. WS Bookwell Oy.

Alijoki, Eila (1998). Pesästä pieni ponnistaa – Lasten varhaisten vuorovaikutustaitojen tukeminen. Rauma. Kirjapaino Oy West Point.

Aro, Timo & Eronen, Tuija & Erkkilä, Kaisu & Siiskonen, Tiina & Adenius-Jokivuori, Merja (2004). Epäilyn herääminen. Teoksessa: Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa, 102. Siiskonen, Tiina & Aro, Tuija & Ahonen, Timo & Ketonen, Ritva (toim.) Juva. WS Bookwell Oy.

Aro, Tuija & Eronen, Tuija & Qvarnström, Mari & Palmroth, Anne & Röman, Marjatta & Danner, Päivi & Lautamo, Tiina & Jordan-Kilki, Päivi & Kokko, Jussi & Leppäsaari, Taisto & Nieminen, Minna (2004). Diagnoosista kuntoutukseen. Teoksessa: Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa, 152. Siiskonen, Tiina & Aro, Tuija & Ahonen, Timo & Ketonen, Ritva (toim.) Juva. WS Bookwell Oy.

Ervast, Leena & Leppänen, Paavo H.T. (2010). Kielellinen erityisvaikeus. Teoksessa: Kieli ja aivot, 212–214, 220. Korpilahti, Pirjo & Aaltonen, Olli & Laine, Matti (toim.) Helsinki. Art-Print oy.

Finlex, Laki lasten päivähoidosta 19.1.1973/36,7a§ [viitattu 9.5.2010] Saatavilla Internetissä:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

Gripenberg, Martin (2001). För två modersmål. En bok om tvåspråkiga elever. Är det mödan värt att gå i svensk skola när hemspråket oftare är finska än svenska? Ekenäs. Ekenäs Tryckeri Ab.

Hassinen, Sirje (2005). Lapsesta kasvaa kaksikielinen. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Heikka, Johanna & Hujala, Eeva & Turja, Leena (2009). Arvioinnista opiksi – havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Helsinki. Multiprint Oy.

Heikkilä, Tarja (2004). Tilastollinen tutkimus. Helsinki. Edita Prima Oy.

Heinämäki, Liisa (2000). Varhaiserityiskasvatus lapsen arjessa. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Hermanson, Elina (2008). Kielen ja kommunikaation kehitys. Terveyskirjasto. [viitattu 3.3.2010] Saatavilla Internetissä:

http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=lok00061&p_haku=kielen%20kehitys

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2009). Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna. Kariston kirjapaino Oy.

Jansson-Verkasalo, Eira & Guttorm, Tomi (2010). Varhainen kielen kehitys ja sen ennusmerkit. Teoksessa: Kieli ja aivot, 182. Korpilahti, Pirjo & Aaltonen, Olli & Laine, Matti (toim.) Helsinki. Art-Print Oy.

Jantunen Timo. (2009). Kuusivuotiaan kehityspsykologiaa. Teoksessa: Kuningasvuosi – leikin kulta-aika. 84. Jantunen Timo & Lautela Raija (toim.) Sastamala. Vammalan kirjapaino Oy.

Jarasto, Pirkko & Sinervo, Nina (1997). Alle kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Kalliokoski, Jyrki (2009). Tutkimuskohteena monikielisyys ja kielten kohtaaminen. Teoksessa: Kielet kohtaavat, 9–11. Kalliokoski, Jyrki & Kotilainen, Lari & Pahta, Päivi (toim.) Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Karvonen, Pirkko & Lehtinen, Taisto & Valkama, Isma (2009). Yhdessä – leiki, liiku ja lue lapsesi kanssa. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Kemppinen, Pertti (2003). Lasten tarinoiden maailmat. Tallinna. Kustannusvalmennus P. & K. Oy.

Korhonen, Tapio. (1996). Lapsen neuropsykologinen kehitys. Teoksessa Erityiskasvatus varhaislapsuudessa, 47–48. Pihlaja, Päivi & Svärd, Pirjo-Liisa. (toim.) Porvoo. WSOY.

Korpilahti, Pirjo (2002). Puhuen tai viittoen – kaksi väylää kohti kieltä. Teoksessa: Kieli, kuulo ja oppiminen – kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus, 14. Takala, Marjatta & Lehtomäki, Elina. (toim.) Tampere. Tammer-Paino Oy.

Korpilahti, Pirjo (1996). Kielen kehitykselliset häiriöt; viivästynyt ja poikkeava kielenkehitys. Teoksessa: Kommunikoinnin häiriöt, syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita, 53 & 42. Launonen, Kaisa & Korpijaakko-Huuhka, Anna-Maija. (toim.) Tampere. Tammer-Paino Oy.

Korpinen, Liisa & Nasretidin, Fazile (1996). Artikulaatio ja äännevirheet. Teoksessa: Kommunikoinnin häiriöt, syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita, 64–65. Launonen, Kaisa & Korpijaakko-Huuhka, Anna-Maija. (toim.) Tampere. Tammer-Paino Oy.

König, Karl (suom. Pietikäinen Maija) (2007). Lapsen kolme ensimmäistä vuotta. (Alkuperäisteos Die ersten drei Jahre des Kindes) Tallinna. Tallinna Raamatutrukikojä OÜ.

Laurén, Ulla (1992). Kaksikielisyys ja toisen kielen oppiminen. Teoksessa: Kieli- kylvymenetelmä: Kielen käyttö mielekkääksi, 23. Laurén, Christer. (toim.) Vaasa. Oy Arkmedia Ab.

Launonen, Kaisa (2010). Puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi kuntoutuksen tavoitteena ja keinona. Teoksessa: Kieli ja aivot. 337–338. Korpilahti, Pirjo & Aaltonen, Olli & Laine, Matti. (toim.) Helsinki. Art-Print Oy.

Launonen Kaisa (2007). Vuorovaikutus – kehitys, riskit ja tukeminen kuntoutuksen keinoin. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Lees, Janet & Urwin, Shelagh (2001). Children with language disorders. London. Whurr Publishers Ltd.

Lehtonen, Heini (2009). Maahanmuuttajataustaisten helsinkiläisnuorten monikielisuuden ilmiöitä. Teoksessa: Kielet kohtaavat. 167. Kalliokoski, Jyrki & Kotilainen, Lari & Pahta, Päivi (toim.) Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Lehtonen, Minna (2010). Kaksi kieltä yksissä aivoissa – kaksikielisuuden hermosollinen perusta. Teoksessa: Kieli ja aivot. 152. Korpilahti, Pirjo & Aaltonen, Olli & Laine, Matti (toim.) Helsinki. Art-Print Oy.

Leppäkases, Toini (2006). Puheenkehitys 0–7 v. [viitattu 17.5.2011] Saatavilla Internetissä:

<http://www.nettineuvo.fi/index.asp>

Leppänen, Paavo & Guttorm, Tomi (2004). Apua aivotutkimuksesta? Teoksessa: Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa, 354 & 358. Siiskonen, Tiina & Aro, Tuija & Ahonen, Timo & Ketonen, Ritva (toim.) Juva. WS Bookwell Oy.

Lyytinen, Paula (2004). Kielenkehityksen varhaisvaiheet. Teoksessa: Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa, 48. Siiskonen, Tiina & Aro, Tuija & Ahonen, Timo & Ketonen, Ritva (toim.) Juva. WS Bookwell Oy.

Lyytinen, Paula. (2003). Kielellisten vaikeuksien varhaisia ennusmerkkejä. Teoksessa: Oppimisvaikeudet – Kuntoutus ja opetus yksilöllisen kehityksen tukena, 212–213, 220–223 & 226–227. Ahonen, Timo. & Aro, Tuija. (toim.) Juva: WS Bookwell Oy.

Marttinen, Marja. & Ahonen, Timo & Aro, Tuija & Siiskonen, Tiina (2004). Kielen kehityksen erityisvaikeus. Teoksessa: Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluiässä, 19, 24 & 30. Siiskonen, Tiina & Ahonen, Timo & Aro, Tuija (toim.) Juva. WS Bookwell Oy.

Mäkelä, Jukka (2009). Vuorovaikutus ja aivojen kehittyminen lapsuudessa. Teoksessa: Kuningasvuosi – leikin kultaa-aika. 66–67. Jantunen, Timo & Lautela, Raija (toim.) Sastamala. Vammalan kirjapaino Oy.

Ojutkangas, Krista & Larjavaara, Meri & Miestamo, Matti & Ylikoski, Jussi (2009). Johdatus kielitieteeseen. WSOY Oppimateriaalit Oy.

Qvarnström, Mari & Aro, Tuija & Leppäsaari, Taisto & Ketonen, Ritva & Lämsivuori, Anita & Danner, Päivi & Lautamo, Tiina & Hämäläinen, Riitta (2004). Tutkimukset ja diagnosointi. Teoksessa: Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa, 131. Siiskonen, Tiina & Aro, Tuija & Ahonen, Timo & Ketonen, Ritva. (toim.) Juva. WS Bookwell Oy.

Raino, Päivi (2002). Alussa oli kaksikielisyys. Teoksessa: Kieli, kuulo ja oppiminen – kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus, 142. Takala, Marjatta & Lehtomäki, Elina. (toim.) Tampere. Tammer-paino Oy.

Ström, Ulla & Lempinen, Maire (1996). Puheen sujuvuuden häiriöt: änkytys ja sokellus. Teoksessa: Kommunikoinnin häiriöt – syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita, 194–196, 199. Launonen, Kaisa & Korpiaakko-Huuhka, Anna-Maija (toim.) Tampere. Tammer-Paino Oy.

Suomen Kuntaliitto. 2003. Kunnat ja kielilainsäädäntö. Helsinki.

Svärd, Pirjo-Liisa (1996). Lapsen kielen ja puheen kehitys ja häiriöt. Teoksessa: Erityiskasvatus varhaislapsuudessa, 146, 151 & 174. Pihlaja, Päivi & Svärd, Pirjo-Liisa (toim.) Porvoo. WSOY.

Tolvanen, Leena (1996). CP-vamman vaikutus puheeseen, kieleen ja kommunikointiin. Teoksessa: Kommunikoinnin häiriöt – syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita, 110–111, 113–114. Launonen, Kaisa & Korpiaakko-Huuhka, Anna-Maija (toim.) Tampere. Tammer-Paino Oy.

Vaasan kaupunki (2010). [viitattu 20.4.2011] Saatavilla Internetissä:

http://www.vaasa.fi/Suomeksi/Lapset_nuoret/varhaiskasvatuspalvelut_Paivahoito/_erityisvarhaiskasvatus/Puheterapia

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2005). STAKES. Oppaita 56. (toinen tarkistettu painos.)

Vehkalahti Kimmo (2008). Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.

LIITE 1

Kasvatus- ja opetusvirasto/
varhaiskasvatusjohtaja
Lillemor Gammelgård
Vaasanpuistikko 16, 7. krs.
PL 2, 65101 VAASA

31.3.2011

TUTKIMUSLUPA-ANOMUS

Pyydämme tutkimuslupaa opinnäytetyötämme varten. Olemme Vaasan ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijoita. Teemme opinnäytetyötä lasten varhaisesta kielenkehityksestä ja kaksi- tai monikielisuuden vaikutuksesta kielenkehitykseen. Tavoitteenamme on selvittää lasten varhaista kielenkehitystä sekä siihen liittyviä kielenkehityksen häiriöitä. Tavoitteenamme on myös selvittää kaksi- ja monikielisuuden vaikutusta lasten kielihäiriöiden esiintymiseen.

Olemme valinneet kyselyn täyttämiseen varhaiskasvatuksen ammattilaisia, jotka työskentelevät 0–6 vuotiaiden lasten parissa päivähoidossa. Tiedonkeruun välineenä on kyselylomake. Kaikki tiedot käsitellään luottamuksellisesti. Kyselylomakkeet hävitetään asianmukaisesti vastauksien käsittelyn ja työn valmistumisen jälkeen. Kyselyyn vastanneiden nimet eivät tule ilmi opinnäytetyössä.

Opinnäytetyön tekijät: Suvi El Mriri ja Kati Kangasmäki, suvi.el-mriri@vaasa.fi & kati.kangasmaki@hotmail.com

Opinnäytetyön nimi: Lasten varhainen kielenkehitys ja kaksi tai monikielisuuden vaikutus kielenkehitykseen

Oppilaitos: Vaasan ammattikorkeakoulu

Opinnäytetyön ohjaaja: Hans Frantz, yliopettaja, osastonjohtaja, p. +358 207 663 321, gsm +358 40 743 7584, hans.frantz@puv.fi

Vaasa 31.4.2011

Suvi El Mriri

Kati Kangasmäki

LIITE 2

Vaasan kaupunki – Vasa stad

Kasvatus- ja opetusvirasto

Verket för fostran och utbildning

Varhaiskasvatusosasto / Avdelningen för småbarnsfostran

Päätös - Beslut

5.4.2011

Viranhaltija- Tjänsteinnehavare

Varhaiskasvatusjohtaja - Direktören för småbarnsfostran

Pykälä - Paragraf

37/2011

Dno - Dnr

Esittelijä - Föredragande lg

Asia - Ärende

Tutkimuslupa opinnäytetyötä varten/Suvi El Mriri ja Kati Kangasmäki

Esitys - Förslag

Vaasan ammattikorkeakoulussa sosinomiksi opiskelevat Suvi El Mriri ja Kati Kangasmäki anovat tutkimuslupaa opinnäytetyötään varten.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää lasten varhaista kielenkehitystä sekä siihen liittyviä kielenkehityksen häiriöitä. Tutkimus on tarkoitus toteuttaa kyselytutkimuksella, johon vastaavat Vaasan varhaiskasvatuksen ammatillaiset (pääasiassa lastentarhanopettajia).

Tutkimuslupa-anomus, tutkimussuunnitelma sekä kyselykaavake liitteenä.

Päätös - Beslut

Hyväksyn edellyttäen, että tutkimuksen aikana noudatetaan salassapitovelvollisuutta ja että valmis opinnäytetyö luovutetaan varhaiskasvatusosastolle.

Allekirjoitus - Underskrift

 Lillemor Gammelgård

Tiedoksianto - För kännedom Vapeola, S El Mriri, K Kangasmäki, päiväkodinjohtajat

Lisätietoja antaa – Tilläggsuppgifter ges av

Lillemor Gammelgård, vs. varhaiskasvatusjohtaja, 325 2660

Otteen oikeaksi todistaa

Utdragets riktighet bestyrker

Oikaisuvaatimusohje - Anvisning för rättelseyrkande

Päätökseen tyytymätön voi tehdä kirjallisen oikaisuvaatimuksen alla mainitulle viranomaiselle 14 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista:

Den som är missnöjd med detta beslut kan inom 14 dagar från delfäendet av beslutet framställa ett skriftligt rättelseyrkande till:

Varhaiskasvatus- ja perusopetuslautakunta

PL 2, Vaasanpuistikko 16

65100 VAASA

Nämnden för småbarnsfostran och grundläggande utbildning

PB 2, Vasaesplanaden 16

65100 VASA

LIITE 3

Hei!

Olemme Vaasan ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijoita. Teemme opinnäytetyötä lasten varhaisesta kielenkehityksestä ja kaksi- tai monikielisyyden vaikutuksesta kielenkehitykseen. Tavoitteenamme on selvittää lasten varhaista kielenkehitystä sekä siihen liittyviä kielenkehityksen häiriöitä. Tavoitteenamme on myös selvittää kaksi- tai monikielisyyden vaikutusta lasten kielihäiriöiden esiintymiseen.

Olemme valinneet kyselyn kohderyhmäksi varhaiskasvatuksen ammattilaisia, jotka työskentelevät 0–6-vuotiaiden lasten parissa.

Tiedonkeruun välineenä tutkimuksessamme on kyselylomake. Toivomme Teidän vastaavan kyselyymme. Kaikki antamanne tiedot käsitellään luottamuksellisesti. Kyselylomakkeet hävitetään asianmukaisesti vastauksien käsittelyn ja työn valmistumisen jälkeen. Kyselyyn vastanneiden nimet eivät tule ilmi opinnäytetyössä.

Kiitämme vastauksistanne jo etukäteen.

Vaasassa 28.03.2011

Suvi El Mriri

Kati Kangasmäki

LAPSEN KIELENKEHITYSTÄ KOSKEVA KYSELY

Vastaattehan kyselylomakkeen kysymyksiin mahdollisimman huolellisesti. Vastatkaa kysymyksiin ympyröimällä mielestäsi oikea vaihtoehto tai kirjoittamalla vastaus siihen varatulle alueelle.

1. Ammattinimikkeenne: _____

2. Työkokemuksenne 0–6 -vuotiaiden lasten parissa

- a) 1–3 vuotta
- b) 4–6 vuotta
- c) 7–9 vuotta
- d) 10 vuotta tai enemmän

3. Millä tavoin havainnoit työssäsi lasten kielenkehitystä?

4. Mitkä tekijät mielestäsi tukevat 0–6-vuotiaiden lasten kielenkehitystä?

5. Mitkä tekijät mielestäsi eivät edistä 0–6-vuotiaiden lasten kielenkehitystä?

6. Millaisia lasten kielenkehityksen vaikeuksia olet kohdannut työssäsi

a) 0–3 -vuotiailla?

b) 4–6 -vuotiailla?

7. Miten toimit työssäsi havaittuasi lasten kielenkehityksessä ilmeneviä häiriöitä?

8. Tukeeko kaksi-/monikielisyys mielestäsi lasten kielenkehitystä? Jos tukee, millä tavoin?

9. Millaisia kielenkehityksen häiriöitä olet työssäsi havainnut kaksi-/monikielisillä lapsilla?

Paljon kiitoksia vastauksistanne!